

ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ПРОМОВ ПРЕЗИДЕНТІВ ПЕТРА ПОРОШЕНКА ТА ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

Jergović, Pavao

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:639019>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ЗАГРЕБСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ І СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ НАУК
Відділення східнослов'янських мов і літератур
Кафедра української мови і літератури

Павао Єргович

**ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ПРОМОВ ПРЕЗИДЕНТІВ
ПЕТРА ПОРОШЕНКА ТА ВОЛОДИМИРА
ЗЕЛЕНСЬКОГО**

ДИПЛОМНА РОБОТА
15 кредитів ЄКТС

м. Загреб, _____ 2021 р.

Керівник:

Професор Тетяна Фудерер, д.ф.н.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti
Katedra za ukrajinski jezik i književnost

Pavao Jergović

**USPOREDNA ANALIZA GOVORA PREDSEDNIKA
PETRA POROŠENKA I VOLODYMYRA
ZELENS'KOG**

DIPLOMSKI RAD
15 ECTS-a

Zagreb, _____ 2021.

Mentorica:
dr. sc. Tetyana Fuderer, red. prof.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Department of East Slavic Languages and Literatures
Chair of Ukrainian Language and Literature

Pavao Jergović

**A COMPARATIVE ANALYSIS OF PRESIDENTS
PETRO POROSHENKO AND VOLODYMYR
ZELENSKY'S SPEECHES**

MASTER'S THESIS

15 ECTS credits

Zagreb, _____ 2021

Mentor:

Professor Tetyana Fuderer, PhD

Зміст

1. Вступ.....	5
2. Аналіз інавгураційних промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського	7
2.1 Інавгураційна промова П. Порошенка (7 червня 2014 р.)	8
2.2 Інавгураційна промова В. Зеленського (20 травня 2019 р.).....	15
3. Аналіз промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності	22
3.1 Промова П. Порошенка з нагоди Дня Незалежності (24 серпня 2018 р.)	23
3.2 Промова В. Зеленського з нагоди Дня Незалежності (24 серпня 2019 р.)	29
4. Аналіз промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН	33
4.1 Промова президента П. Порошенка на 73-ій сесії Генасамблеї ООН (26 вересня 2018 р.)	34
4.2 Промова президента В. Зеленського на 74-ій сесії Генасамблеї ООН (25 вересня 2019 р.)	41
5. Висновок.....	47
Література і використані джерела	51

1. Вступ

Через десять років після буремного 2004 року, коли як наслідок сфальсифікованих виборів¹ відбулася Помаранчева революція, Україна та її суспільство зіткнулися з черговим великим викликом. Революція Гідності, супроводжувана російською анексією Криму та воєнним конфліктом на Донбасі, призвела до зростання в українському суспільстві попиту на переорієнтацію державного курсу. Втеча чинного на той момент президента Віктора Януковича створила передумови для проведення нових президентських виборів. Набравши під час президентських перегонів 54,70 % голосів, у першому турі (вперше в історії незалежної України з 1991 року) переміг досвідчений український політик та активний учасник Революції Гідності Петро Порошенко. Країна отримала нове державне керівництво. Прихід до влади проєвропейського Петра Порошенка означав не просто зміну глави держави, а зміну політичного та ідеологічного курсу країни, а разом із цим – зміну дискурсу та риторики. Новообраний президент поставив собі нелегке завдання: вивести країну на новий, європейський шлях і показати світові, що Україна за своїми ціннісними орієнтирами, культурно, історично, виходячи з візії майбутнього – європейська держава. Однак, зміни, які відбулися впродовж п'яти років президентства Порошенка, та новий державний курс виявилися недостатніми. Економічні негаразди, високий рівень корупції та безперервна війна на Сході спричинили незадоволення в українському суспільстві. За результатами президентських виборів 2019 року на Банковій відбулася чергова зміна найвищого державного керівництва. Упродовж усього 2018 року головним претендентом на пост президента України за соціологічними опитуваннями була раніше відома українцям проєвропейська політикиня, голова партії «Батьківщина» Юлія Тимошенко. Проте, на початку 2019 року політична ситуація в країні різко змінилася. У прямому ефірі під час новорічного звернення на телеканалі «1+1» український актор та один з лідерів студії «Квартал-95» Володимир Зеленський висунув свою кандидатуру на пост президента України. Майже одразу після оголошення кандидатури політичний рейтинг Володимира Зеленського почав зростати. Актор, чий політичний досвід обмежувався лише роллю президента України в популярному телесеріалі «Слуга народу»², раптом став головним претендентом на пост Глави держави. Президентська кампанія Володимира Зеленського,

¹ Джерело за посиланням: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/12/3/3004986/>

² Цікавим є той факт, що партія, яка висунула В. Зеленського кандидатом у президенти, ще в 2017-ому році була перейменована на «Слуга Народу». До цього вона була зареєстрована як «Партія рішучих змін» (Джерело за посиланням: <https://sluga-narodu.com/about/istoriia-partii-sluha-narodu/>).

яка майже повністю проходила в соціальних мережах, виявилася успішною. У другому турі виборів, що відбувся 21 квітня 2019 року, В. Зеленський переміг чинного президента П. Порошенка, набравши 73,22 % голосів і ставши таким чином шостим президентом України. Його перемога на виборах стала несподіванкою для всього світу. Для прихильників Володимира Зеленського його обрання новим президентом означало надію на покращення життя, на остаточну перемогу в боротьбі проти корупції та на припинення війни на Сході. Інші сприймали постать Володимира Зеленського як «маріонетку» Кремля та українських олігархів, зокрема Ігоря Коломойського, на чиему телеканалі «1+1» виходили розважальні програми студії «Квартал-95».

Ця дипломна робота є спробою на підставі аналізу промов двох президентів – Петра Порошенка і Володимира Зеленського – показати схожості і відмінності між двома українськими політичними лідерами, які, з одного боку, формувалися по-різному як політики, а з іншого боку, на президентстві яких позначилася війна. У фокусі аналізу в роботі риторичні особливості і аналіз змісту промов двох президентів щодо низки політичних та ідеологічних питань: завершення війни на Сході України, відносин з Російською Федерацією, національної єдності, європейського шляху країни тощо. Президентство Володимира Зеленського триває, а його попередник Петро Порошенко залишається одним з головних опонентів чинного президента. Питання оцінки президентства обох наведених політиків залишається одним з центральних у дискусії українських фахівців та українського суспільства. Каденції обох президентів припадають на післяреволюційний період української державності, коли Україна переорієнтувала свій політичний напрям у бік Заходу.

Мета дипломної роботи – з'ясувати, чи відбулися зміни в риторичці обох президентів на протязі їх каденцій, на підставі аналізу вибраних промов П. Порошенка і В. Зеленського зробити висновок щодо їх риторичного стилю, а також схарактеризувати їхнє ставлення до низки актуальних політичних питань.

У роботі ми виходили з припущення, що в промовах Петра Порошенка переважатимуть такі ознаки риторичного стилю, як рішучість та непохитність його політичної позиції, особливо коли йдеться про відносини з Російською Федерацією та про питання європейського майбутнього України. У випадку президента Володимира Зеленського, враховуючи його політичну недосвідченість, було зроблене припущення, що домінантною ознакою його риторичного стилю має бути скромність та, у порівнянні з Петром Порошенком, певна невизначеність щодо актуальних політичних питань.

Аналізом охоплено шість промов, виголошених двома президентами з різних нагод. Зокрема, це інавгураційні промови президентів (2014 і 2019 рр.), промови з нагоди Дня Незалежності (2018 і 2019 рр.) та промови, виголошені на Генасамблеї ООН (2018 і 2019 рр.). У другому розділі подається аналіз інавгураційних промов обох президентів, що дає можливість простежити особливості політичного дискурсу обох політиків на початку їхнього президентського терміну. Третій розділ присвячено аналізу промов з нагоди Дня Незалежності. Зважаючи на те, що протягом каденцій двох президентів було виголошено кілька промов з нагоди Дня Незалежності, критерієм для вибору конкретних аналізованих промов був час їхнього виголошення: для виявлення відмінностей у промовах глав держави за найкоротший можливий проміжок часу було обрано останню промову П. Порошенка на посаді Президента та першу промову президента В. Зеленського. У четвертому розділі подано аналіз промов президентів, виголошених перед міжнародною аудиторією, на Генасамблеї ООН. Оскільки кожен з президентів виступив з кількома промовами на Генасамблеї, конкретні промови було вибрано за тим же принципом, що й у випадку промов з нагоди Дня Незалежності.

2. Аналіз інавгураційних промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського

Інавгураційні промови, згідно з класичним поділом риторичних жанрів, належать до епідейктичного виду красномовства. Головною ознакою епідейктичного жанру є схвалення позитивних для суспільства цінностей (Kišiček 2021, с. 149). Інавгураційна промова – це перша промова новообраного Глави держави. Виголошення інавгураційної промови – це політична і водночас урочиста подія. Як така, інавгураційна промова мала би бути присвячена важливим для громадян питанням. У цьому сенсі така промова мала б бути позбавлена зайвих слів, висловлених у ході нещодавно закінченої передвиборчої кампанії. Така промова також відіграє важливу роль у спрощенні процесу зміни влади та в об'єднанні країни після проведених виборів (Cheng у: Vebić, Volarević 2016, с. 27). Новообраний Глава держави в інавгураційній промові представляє громадянам важливі для нього теми та пропонує нову політику, яка покликана створити нове, краще майбутнє. Хорватська дослідниця Габрієла Кішічек зазначає, що інавгураційні промови відрізняються від тих, що оголошуються в ході передвиборчої кампанії тим, що вони не

потребують логічної аргументації, наведення даних тощо. Такі промови за своїм змістом повинні відображати суть цінностей, які оратор пропагує і які, за його переконанням, потрібно посилити в аудиторії. Тому питання стилю та фігуральності у випадку інавгураційних промов надзвичайно важливе (Кішічек 2021, с. 150). Окрім цього, Г. Кішічек (2021, с. 150) підкреслює важливість контексту інавгураційної промови, оскільки деякі цінності є незмінними, а деякі можна зрозуміти лише в контексті. Контекст, у якому опинилася Україна після Революції Гідності, однозначно є винятковим. У наступних двох підрозділах буде проаналізовано дві інавгураційні промови двох українських президентів у доволі подібних, але все ж таки різних контекстах. У ході аналізу окрему увагу буде приділено їхнім стильовим та змістовим особливостям.

2.1 Інавгураційна промова П. Порошенка (7 червня 2014 р.)³

Президент Порошенко починає свою інавгураційну промову національним гаслом «Слава Україні!», на що обрані народні депутати відповідають «Героям слава!». «Слава Україні!» – українське національне гасло часів УНР (1917 – 1921), яке увійшло в широкий ужиток під час Революції Гідності. Лише цими двома словами Петро Порошенко на самому початку своєї промови чітко та однозначно виражає своє ставлення до нещодавніх подій у суспільстві та підкреслює їхню легітимність, цього разу в якості Глави держави. Президент продовжує промову, звертаючись до своїх співвітчизників «від Львова до Донецька, від Чернігова до Севастополя». Називаючи Севастополь та Донецьк місцями, де живуть «співвітчизники», П. Порошенко вже в самому зверненні нагадує, що, незважаючи на нинішній стан речей, Крим і Донбас залишаються частиною території України.

Відразу після визначення адресатів своєї промови президент Порошенко переходить до центральної її теми. Зважаючи на його активну роль у подіях Євромайдану, варто було очікувати, що питання європейського шляху України буде одним з центральних. Уже в другому реченні, аби підтримати свою позицію щодо європейського майбутнього України, П. Порошенко цитує українських діячів Івана Франка (1856 – 1916) та Михайла Драгоманова (1845 – 1891):

³ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=econ_2014_6_2

Ми, українці, «живий вогник у сім'ї європейських народів і діяльні співробітники європейської цивілізаційної праці». Так казав Іван Франко. «Стояти ногами й серцем на Україні, свої голови держить в Європі», – заповідав Михайло Драгоманов.

У Словнику термінів та понять з риторики (2016, с. 135) цитування визначається як «прийом ораторського мовлення, який полягає в обґрунтуванні власних поглядів та тверджень покликанням на думки фахівців у певній галузі чи просто видатних особистостей» (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 135). Цю цитату можна розглядати і як звернення до авторитету (лат. *argumentum ad verecundiam*), що є дуже поширеною риторичною стратегією серед політиків, оскільки посилення на поважних особистостей, у конкретному випадку на велетнів національної думки, «саме по собі має свідчити про правильність чи неправильність якоїсь позиції» (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 11). На думку П. Порошенка, мова йде не про якийсь новий політичний шлях України, а скоріше про «повернення» України до Європи:

Повернення України до свого природного, європейського стану було омріяне багатьма поколіннями. Диктатура, що панувала останніми роками в Україні, прагнула позбавити нас цієї перспективи – народ повстав.

У тезі про повернення України начебто до «природного, європейського стану», яке було «омріяне багатьма поколіннями», виявляються певні ознаки творення політичного міфу. У науковій літературі політичний міф визначається як «ідеологічно маркований наратив, мета якого є правдивий опис минулих, сучасних або прийдешніх політичних подій і який у своїй суті вважається вірогідним» (Flood у: Charteris-Black 2011, с. 24). Питання, чи може «європейський стан» дійсно вважатися природним для України, виходить за рамки теми цієї роботи і потребує окремого висвітлення. На нашу думку, однозначну відповідь на це питання дати важко, оскільки, як вважає М. Гейс (у: Charteris-Black 2011, с. 24), «політичний міф має свої підстави в емпірії, але перевірити його зазвичай неможливо».

У зв'язку з цим окрему увагу слід звернути на тропи, використані в промові П. Порошенком. Одним з найбільш розповсюджених тропів, які було виявлено в ході аналізу, є *метонімія*. Метонімія визначається, як «перенесення назви з однієї групи осіб, предметів, явищ на іншу на основі схожості за певною ознакою» (Дудик 2005, с. 158). П.

Порошенко часто використовує метонімію, вживаючи слово «(У)країна» замість «українці». Так, президент Порошенко стверджує, що «країна зробилася інакшою», маючи на увазі, що змінилися люди, тобто українці. Потім, він стверджує: «Україна – різноманітна, але вона сильна духом і духом єдина». Тут також ідеться не про країну/державу, а про людей. У контексті європейського шляху України, президент Порошенко стверджує: «Європейський вибір України – це серце нашого національного ідеалу». Цей «вибір» зробила не країна, а українці. Також, П. Порошенко стверджує, що «для реалізації наших амбітних планів нам потрібні не лише мир та *єдність країни*, але й консолідація всіх патріотичних, проукраїнських, проєвропейських сил». Зрозуміло, що під «єдністю країни» мається на увазі єдність українців. Наостанок П. Порошенко стверджує, що «навколо ідеї незалежності, свободи, гідності, правової держави, європейської інтеграції *об'єдналася вся Україна і все світове українство*». Тут також ідеться про об'єднання не країни, а людей. Українська дослідниця Олена Гапченко (2016, с. 55) підкреслює важливу роль метонімії не лише як стилістичного тропу: «Сьогодні увагу дослідників усе активніше привертають механізми метонімії, які, можна припустити, відіграють надзвичайно важливу роль у мові, пізнанні, мисленні, комунікації, культурі». На важливій ролі метонімії як засобу інтерпретації актуальних подій зокрема наголошує російська дослідниця Надія Рябцева (у: Гапченко 2016, с. 61): «Когнітивне осмислення метонімії як явища концептуального плану проявляє її зв'язок із інтерпретацією, рефлексією суб'єкта над об'єктом і мовою її опису, що має особливе комунікативне значення – як стилістично маркований спосіб інтерпретації поточної ситуації». Тож використання президентом Порошенком метонімії в наведених прикладах можна трактувати як спроба ототожнення ним політичної позиції керівництва країни і всіх її громадян.

Для П. Порошенка європейський вибір – це «серце національного ідеалу». Щоб довести це, президент Порошенко послуговується *аргументом до давнини* (лат. *argumentum ad antiquitatem*). Суть аргументу до давнини полягає в «доведенні правильності чи переваги якоїсь позиції тим, що так само вважали чи робили з давніх часів» (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 11). Президент Порошенко стверджує, що європейський вибір – «це вибір, зроблений нашими предками і пророками». П. Порошенко як оратор хоче донести до слухача наступне: якщо рішення щодо такого вибору прийняли «наші предки і пророки», тоді такий вибір аж ніяк не може бути помилковим. Навпаки, він може бути лише правильним.

Слід зазначити й наступне: коли П. Порошенко говорить про Європу та європейську перспективу України, він передусім має на увазі Європейський Союз (ЄС) та політичну інтеграцію України з ЄС, яка складається з трьох етапів: з Угоди про асоціацію, з безвізового режиму та з повноправного членства України в ЄС. Для П. Порошенка наближення до Європи означає вирішення фактично всіх (чи принаймні більшості) проблем, з якими Україна на той час зіткнулася. Таку позицію президент Порошенко оголошує за допомогою риторичного питання: «А що нам треба конкретно зробити, щоб жити вільно, жити безбідно, жити в мирі і безпеці? Це все написано в угоді про політичну асоціацію та зону вільної торгівлі з Європейським Союзом». Цим П. Порошенко відрізняється від Володимира Зеленського, який має дещо інший погляд на те, що таке Європа і як має проходити асоціація з нею.

Як у майже кожній політичній промові будь-якого світового політика, неодмінна частина промови є *пафос*. Пафос – це одна з трьох риторичних категорій за Арістотелем, суть якої полягає в активізації почуттів аудиторії. Проникаючи в людські почуття, пафос має завдання збудити слухачів і інколи дати поштовх до певної дії. Пафос у президента Порошенка переважно спирається на негативні почуття аудиторії, пов’язані в основному з війною, що триває. У зв’язку з цим президент Порошенко порушує питання української незалежності, яка Україні «начебто» дісталася «без жодних зусиль». Він нагадує про її ціну, яку українцям доводилося сплачувати як раніше, так і нині. Таким чином П. Порошенко хоче вплинути на почуття людей, страсти аудиторію, нагадати їй про нещодавні події та про сьогоdnішній стан речей:

За нашу незалежність, самостійність боролися цілі покоління українських патріотів. За неї полягли герої Небесної сотні. За неї гинуть українські воїни та мирні громадяни.

Пафос також виявляється й у зверненні до мешканців Донбасу, коли Порошенко нагадує їм про відповідальність колишнього президента В. Януковича «...и за безработицу, и за бедность, и за беженцев, и за убитых граждан, и за слезы матерей»⁴. Окрім вербальних засобів, аби підсилити пафос, П. Порошенко користується і невербальними засобами, запрошуючи зал «вшанувати хвилиною мовчання пам’ять всіх, хто поліг за волю й незалежність України...». Такий вчинок можна розглядати як

⁴ укр. «...і за безробіття, і за бідність, і за біженців, і за вбитих громадян, і за сльози матерів» (переклад наш – П. Є.).

своєрідну вершину пафосу, оскільки хвилина мовчання в цьому конкретному випадку дає можливість слухачам зупинити свої думки і подумати про втрати та жертви війни, принесені в боротьбі за українську незалежність.

Важливе місце в промові посідає питання миру. Порошенко намагається довести, що він усвідомлює страждання, які пережив український народ, але він, у супереч усьому, не хоче мститися, а хоче миру: «Я не хочу війни. Я не прагну помсти. Хоча перед очима – великі жертви, принесені українським народом. Я прагну миру і доб'юся єдності України». Тобто П. Порошенко мир тісно пов'язує з мораллю. У цьому виявляється етос президента. Етос, поруч із пафосом і логосом, за Арістотелем, є одним із засобів переконання. Саме від етосу залежить достовірність оратора в очах аудиторії. Тому Петро Порошенко намагається переконати аудиторію та все українське суспільство, що він людина з високими моральними цінностями і що його наміри правильні. Утім на мир Порошенко готовий не за будь-яких умов. Він пропонує свій «мирний план» і гарантує «мирний діалог», але, як наголошує сам П. Порошенко, «не зі 'стрелками', 'абверами', 'бесами' чи іншою нечистю». Таким чином він хоче довести, що він принципова людина. Незважаючи на бажання встановити мир, є певні межі. Миру не можна досягти за будь-яку ціну. П. Порошенко показує себе благородною, але твердою і рішучою людиною, людиною з характером. Варто звернути увагу й на те, як П. Порошенко описує ворога. Щоб підсилити негативну оцінку ворога, президент Порошенко вдається до використання стилістично зниженої лексики. Ворог – це «нечисть», це «бандити». Вживання стилістично зниженої лексики, на думку Б.О. Коваленка (2003), має кілька функцій. По-перше, стилістично знижена лексика виконує оцінну та експресивну функцію. Самим вживанням такої лексики оратор дає певну оцінку щодо предмета мовлення; по-друге, така лексика слугує для встановлення «фамільярного» та «невимушеного» контакту з аудиторією; по-третє, вживання такої лексики є засобом привернення уваги (Панченко 2016, с. 167). За твердженням П. Порошенка, діалогу з ворогом бути не може: «Йдеться про діалог з мирними громадянами України. Навіть з тими, хто дотримується інших, ніж я, поглядів на майбутнє країни». При цьому констатуванні президент Порошенко ще раз вдається до етосу, підкреслюючи інші характерні риси, зокрема терпимість та відкритість.

Президент Порошенко продовжує промову, звертаючись російською мовою до мешканців Донбасу, яких він називає своїми «братями», «сестрами», «согромадянами»⁵.

⁵ укр. братами, сестрами, співгромадянами (переклад наш – П. Є.).

Російську мову для звертання обрано не випадково. Адже мова – основне знаряддя в мистецтві переконання. Таким чином П. Порошенко намагається в прямому та переносному смислі «знайти спільну мову» з мешканцями Донбасу. Він намагається досягти взаєморозуміння, бо для більшості населення Донбасу мовою повсякденного спілкування є саме російська. Звернення російською мовою так само пов'язане з його «твердим намерением не делить украинцев на правильных и неправильных⁶». Питання «правильного» чи «неправильного» українця стосується того, яким має бути «справжній» українець. Порошенко намагається уникнути цього поділу. Навпаки, він намагається добитися єдності. Єдність можна вважати одним з топосів його промови. У Словнику термінів і понять з риторики (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 129) топос визначається як «загальне місце у промові, аргумент, мотив чи тема, які повторюються в тій самій чи в різних промовах». Єдність – це одна з передумов розвитку країни: «Настав час невідворотних позитивних змін. Щоб запровадити їх, нам необхідні в першу чергу мир, безпека та єдність». Єдність – це кінцева мета, якої президент Порошенко бажає досягти за свого президентства: «Я йду на посаду Президента, щоб зберегти і зміцнити єдність України». На відміну від В. Зеленського, який в своїй інавгураційній промові доволі конфліктно поставився до інших політичних партій, П. Порошенко окремо підкреслює важливу роль єдності серед український політиків. Утім, мова не йде про всіх політиків, а про ідеологічних одностайців. П. Порошенко закликає їх об'єднатися заради протистояння агресії: «Для реалізації наших амбітних планів нам потрібні не лише мир та єдність країни, але й консолідація всіх патріотичних, проукраїнських, проєвропейських сил».

Окрім миру та єдності, президент Порошенко ставить особливий наголос на безпеці. Безпеку президент Порошенко тісно пов'язує із уже згадуваним питанням миру. Безпека, на думку П. Порошенка, є майже синонімом до миру:

Все, від чого залежить забезпечення стійкого миру та безпеки України, ми повинні зробити своїми силами. Найнадійніші наші союзники і найкращі гарантії миру – армія, флот, Нацгвардія та професійні спецслужби! Ніхто нас не захищатиме, доки ми не навчимося оборонятися самі.

⁶ укр. твердим наміром не ділити українців на правильних і неправильних (переклад наш – П. Є.).

Збереження територіальної цілісності країни для Порошенка – «свята обітниця», тимчасом як армія являє собою головний засіб для виконання цієї «святої обітниці». Щоб зберегти тривалий мир, «слід призвичаїтися до життя в умовах постійної бойової готовності». Простою, зрозумілою народу мовою П. Порошенко стверджує, що українці повинні «тримати порох сухим⁷». Недарма президент Порошенко вживає фразеологізм, оскільки фразеологізм «...поєднує в собі і виражає позитивний чи негативний досвід народу, виразно сконцентровану в ньому емоційність» (Дудик 2005, с. 36). Головним фактором української безпеки для П. Порошенка є армія. Порошенко виходить з того, що армія має особливе завдання – «служити державі». Головне завдання армії полягає в захисті держави та збереженні тривалого миру. Із цього відповідно випливає, що про армію потрібно й належно піклуватися, передусім у плані її технічного зміцнення. Така позиція у Петра Порошенка формулюється за допомогою метафори: «Хто шкодує коштів годувати свої збройні сили, той годує чужу армію». Отже, армію, за словами президента Порошенка, потрібно «годувати», в розумінні «вкладати в неї гроші». У зв'язку із безпекою держави президент Порошенко оголошує свою позицію щодо відносин з Російською Федерацією та щодо територіального устрою України. П. Порошенко займає тверду позицію щодо російської анексії Криму, відкрито звинувачуючи Росію у загарбанні української території: «Росія окупувала Крим, який був, є і буде українським!» П. Порошенко демонструє твердість, розповідаючи про свою зустріч із російським президентом Володимиром Путіним та підкреслюючи безкомпромісність своєї позиції щодо Криму:

Вчора під час зустрічі в Нормандії я саме так і сказав Президенту Путіну – Крим є українським. І крапка. Ні з ким не може бути компромісу в питаннях Криму, європейського вибору і державного устрою. А все інше повинно обговорюватися і вирішуватися за столом переговорів.

Трохи згодом, говорячи про питання державного устрою, Порошенко відкидає «марення про федералізацію», яка для багатьох, в тому числі й для Росії, є чи не єдиним способом для вирішення конфлікту на сході України. П. Порошенко рішуче проголошує: «Україна була, є і буде унітарною державою!» Таким чином йому вдається проявити себе рішучим

⁷ Тримати (держати) порох сухим – бути завжди і напоготові дати відсіч ворогові (Словник української мови).

та непохитним політиком, коли йдеться про відносини з Росією та питання державного устрою України.

2.2 Інавгураційна промова В. Зеленського (20 травня 2019 р.)⁸

На відміну від П. Порошенка, який починає свою промову прямим зверненням до всіх українців з різних куточків країни, Володимир Зеленський обирає менш конвенціональний підхід і починає промову з розповіді анекдоту⁹:

Після перемоги на виборах мій шестирічний син сказав: «Пап! По телевізору кажуть, що 'Зеленський – Президент.' Виходить, що я теж Президент?!» І тоді це прозвучало як жарт дитячий, але згодом я зрозумів, що насправді це істина. Тому що кожен з нас Президент.

Анекдот в риторичному мовленні виступає в ролі засобу привернення уваги аудиторії. Його переважно використовують з розважальною метою, часто на початку промови, як один із прийомів вступу (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 9). Хоча В. Зеленський не мав наміру розважити аудиторію промовою, а скоріше ставив за мету довести правдивість висновку. В. Зеленський демонструє, що, мовляв, *відповідальність*, яка лежить на ньому як президентові, лежить на кожному українцеві. Він «колективізує» не лише відповідальність, а й свою перемогу на президентських виборах, свій політичний шанс, свої обов'язки за Конституцією. Це, з одного боку, можна трактувати як вияв скромності, а з другого, як спроба уникнути особистої відповідальності. З точки зору риторики цей «колективний» момент підсилюється за допомогою підкреслення ключових слів – слова «спільний» та словосполучення «кожен з нас» і *паралелізму*. Паралелізм – це риторична фігура, заснована на «однаковій синтаксичній та інтонаційній побудові кількох речень» (Словник української мови).

*Це не моя, це наша **спільна** перемога. І це – наш **спільний** шанс, за який ми несемо **спільну** відповідальність. І щойно – не тільки я приймав присягу. **Кожен з нас** поклав руку на Конституцію і **кожен з нас** присягнув на вірність Україні... Відсьогодні **кожен***

⁸ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489>

⁹ Мається на увазі анекдот в значенні «кумедний випадок, подія або пригода» (Словник української мови).

з нас несе відповідальність за Україну, яку ми залишаємо своїм дітям. Кожен з нас, на своєму місці, зможе зробити все для розвитку України.

Для підкріплення своєї тези В. Зеленський послуговується *прикладми*. Приклади як риторична фігура мають завдання уточнити абстрактне твердження, ілюструвати його, зробити його більш зрозумілим для аудиторії (Škarić 2000, с. 113):

Уявіть собі гучні заголовки: «Президент не платить податків», «Президент напідпитку промчав на червоне світло», «Президент потихеньку краде, бо «всі ж так роблять». Ви згодні, що це ганьба? Ось що я маю на увазі, коли кажу, що кожен з нас – Президент.

Подібну логіку колективної відповідальності В. Зеленський застосовує, коли говорить про європейський шлях України. Питання європейського шляху Зеленський не пов'язує з твердженнями велетнів національної думки або з прагненням минулих поколінь, як це обґрунтовував П. Порошенко в своїй інавгураційній промові. На думку В. Зеленського, «Європейська країна починається з кожного». Кожен відповідає за українську «європейськість». Для нього Європа – це в першу чергу питання ментальності, а вже потім питання політичної чи культурної належності. Бачення Зеленського щодо визначення «європейськості» або, інакше кажучи, української належності до Європи, помітно відрізняється від того, що виявляється в президента Порошенка. У той час як «європейський вибір» П. Порошенко пов'язує з підписанням угоди про інтеграцію, впровадженням безвізового режиму та, нарешті, повноправним членством України в ЄС, для В. Зеленського «європейський шлях» означає зміну ментальності. Тому варто підкреслити, що президент Порошенко у своїй промові орієнтується передовсім на зовнішньополітичний аспект належності до Європи, а президент Зеленський – на внутрішньоментальний аспект «європейськості»:

Ми обрали шлях до Європи, але Європа – не десь там. Європа ось тут (показує пальцем на голову – коментар наш – П. Є.). І коли Європа буде ось тут – тоді вона з'явиться і ось тут – у всій Україні. І це – наша спільна мрія.

Намагаючись зачепити почуття людей, В. Зеленський раптом вдається до контрасту і надає своїй промові виразного пафосу. При цьому переході він послуговується *антитезою*. Хорватський дослідник Іво Шкаріч визначає антитезу як фігуру, суть якої

полягає в протиставленні протилежних понять з метою їх виділення (Škarić 2000, с. 135). Президент Зеленський кращому майбутньому протиставляє тяжке сьогоднішнє: «Це наша спільна мрія. Але у нас є і спільний біль». Використовуючи той самий «колективний» прийом, В. Зеленський за допомогою метафори й паралелізму стверджує, що «кожен з нас загинув на Донбасі», що «кожен з нас – переселенець», що «кожен з нас – заробітчанин». Суть тверджень В. Зеленського полягає в наступному: відповідальність одного – це відповідальність усіх, коли йдеться про майбутнє України; біда одного – це біда всіх, коли йдеться про українську сучасність. У цьому сенсі українська нація схожа на сім'ю. Адже сім'ї не може бути байдуже, що стається з одним із її членів. Те саме, що переживає один член сім'ї, переживає вся сім'я. Подібне ототожнення нації і сім'ї чи не найкраще пояснено американським лінгвістом Дж. Лакоффом за допомогою поняття *концептуальної метафори*. Концептуальна метафора – це «когнітивний процес конструювання значення, на основі якого пов'язуються два домени – вихідний (англ. *source domain*) і цільовий (англ. *target domain*)» (Lakoff у: Stanojević 2009, с. 340–341). Вона відтворюється в мові та, відповідно, має два рівні: метафоричне мовне вираження і (концептуальну) метафору. Концептуальну метафору НАЦІЯ – ЦЕ СІМ'Я більш детально розроблено в книзі *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think* (Lakoff 2016). Лакофф виділяє два різні типи моралі у двох різних моделях сім'ї: у сім'ї «строного батька» (англ. *Strict father model*), мораль якої більш властива консерваторам, та сім'ї «турботливих батьків» (англ. *Nurturant parent model*), мораль якої властива лібералам (переклад наш – П. Є.). Суть цього поділу полягає в ставленні лідера країни до власної сім'ї, чия мораль потім ототожнюється з мораллю нації. За словами Лакоффа, деякі з головних ознак сім'ї «турботливих батьків» – це співчуття до інших, турбота, співпраця та підтримання соціальних зв'язків (Lakoff 2016, с. 109). У президента Зеленського вбачаємо риси власне «турботливого батька». Відзначаючи, що кожен «несе відповідальність за Україну», що кожен «зможе зробити все для розвитку України», що кожен «загинув на Донбасі», що кожен «переселенець» і «заробітчанин», Володимир Зеленський, без сумніву, просуває такі цінності, як співпраця, співчуття і турбота про інших.

Подібно до промови президента Порошенка, особливе місце в промові президента Зеленського займає питання «єдності», пов'язане з питанням відповідальності. Єдність у промові Зеленського так само, як і в промові Порошенка, згадується в кількох місцях. Отож, можна сказати, що і в промові Зеленського вона є топосом, загальним місцем. Про

єдність ідеться, коли президент Зеленський прямо звертається до українців. У цьому зверненні помічаємо прийом, який нагадує той, що був використаний у промові Порошенка. В. Зеленський звертається до всіх українців, включаючи тих, хто мешкає на окупованих територіях Криму й Донбасу. Він так само, як і Порошенко, заперечує існування «більших чи менших, правильних чи неправильних» українців. Коли є єдність, неможливе стає можливим: «А може, це і є наша національна ідея? Об'єднавшись – зробити неможливе. Всупереч усьому!». Так само сила нації залежить від єдності: «І ми маємо бути єдині. Адже тільки тоді – ми сильні». Щоб довести важливість єдності, президент Зеленський проводить аналогію зі здобутками збірної Ісландії з футболу, якій на Чемпіонаті Європи з футболу 2016-ого року, незважаючи на аматорський склад команди, усе ж вдалося вийти до чвертьфіналу¹⁰

Згадайте збірну Ісландії з футболу на чемпіонаті Європи. Коли дантист, режисер, пілот, студент і прибиральник билися й захищали честь своєї країни. І зробили це, хоча ніхто не вірив.

Аналогія визначається як «подібність різних предметів чи явищ за певними ознаками; умовивід, відповідно до якого певні явища, схожі за деякими ознаками, можуть бути схожі й за іншими параметрами» (Макович, Вербицька, Капітан 2016, с. 8). Однак, коли аналогія використовується з метою побудови аргументу, вона стає аргументом за аналогією (англ. *Argument from Analogy*) (Tindale 2007, с. 194). Володимир Зеленський хоче довести наступне: якщо збірній Ісландії вдалося здобувати перемоги на Чемпіонаті Європи, Україна також може добитися успіху в окремих сферах суспільно-політичного життя. За цією аналогією також ховається ще одна (концептуальна) метафора: НАЦІЯ - ЦЕ КОМАНДА. Українська нація – це команда, яка має триматися разом, якщо хоче добитися успіху.

Обидва президенти як пріоритет свого президентства в своїх промовах виділяють встановлення миру, хоча є певні розходження в питанні, яким чином цього миру досягти. Порошенко пропонує «мирний план», але і ставить певні умови: він готовий до мирного діалогу, але не з будь-ким, «не зі ‘стрелками’, ‘абверами’, ‘бесами’ чи іншою нечистю, а з ‘мирними громадянами України’». В. Зеленський називає припинення вогню на Донбасі своїм «найпершим завданням». Утім, якщо П. Порошенко хотів утвердити себе як

¹⁰ Джерело за посиланням: <https://nv.ua/ukr/project/severnaya-zvezda-40005737.html>

принципову людину, В. Зеленський утверджує себе як людину *сміливу*. Президент Зеленський оголошує свою цілеспрямованість, своє прагнення до миру, ризикуючи навіть своїм політичним майбутнім:

Можу запевнити – задля того, щоб наші герої більше не гинули, я готовий на все. І я точно не боюсь ухвалювати складні рішення, я готовий втратити свою популярність, свої рейтинги, і якщо буде потрібно – я без вагань готовий втратити свою посаду, щоб тільки настав мир.

Відразу після оголошення президентом Зеленським готовності до всього заради миру в частини аудиторії такі слова спровокували явне невдоволення, після чого В. Зеленський вирішив назвати *conditio sine qua non*¹¹: «Не втрачаючи наших територій». Президент Зеленський також говорить про відповідальність України закінчити війну, незважаючи на, за його переконанням, непричетність України в її провокуванні («Не ми почали цю війну. Але нам цю війну закінчувати.»), але і відзначає готовність до діалогу, який має початися з повернення українських полонених. Подібно до президента Порошенка, президент Зеленський у своїй промові також вживає російську мову: «И я уверен, что первым шагом для начала этого диалога станет возвращение всех украинских пленных»¹². Оголошена президентом Зеленським готовність до всього, в тому числі готовність до діалогу, одна з перших цілей якого є повернення українських полонених, які в той час знаходилися на територіях самопроголошених ЛНР і ДНР, можна сприймати як своєрідний відхід від політики попередника, який відмовився вести переговори та діалог з «бандитами», маючи на увазі саме представників цих самопроголошених держав. В. Зеленський далі чітко заявляє, що Крим і Донбас – «українська земля», це «втрачені» території, які мають повернутися. При цьому констатуванні він користується корекцією або, у вужчому сенсі, *епанортозою*: «Чесно кажучи, мені здається, що це формулювання не зовсім коректне. Бо неможливо втратити те, що й так наше по праву». Епанортоза – це троп, який визначається як навмисне виправлення неадекватно використаного слова в описанні певного явища (Škiljan 1985, с. 28). У цьому випадку корекцію використано з метою підкреслення того факту, що Донбас і Крим є українськими землями.

¹¹ Обов'язкова передумова.

¹² укр. І я впевнений, що першим кроком для початку цього діалогу стане повернення всіх українських полонених (переклад наш – П. Є.).

Відмінність між провами В. Зеленського та П. Порошенка виявляється також у питаннях рівня досвідченості, який кожен з них намагається використати собі на користь. Порошенко наголошує на своєму дипломатичному досвіді як позитивному аспекті, що допоможе «при забезпеченні підписання міжнародного договору, який прийшов би на заміну Будапештському меморандуму». Дипломатичний досвід підкреслюється президентом Порошенком як факт, який може грати на користь державі. В. Зеленський, з іншого боку, досвідченість в політиці оцінює як негативне явище. Саме відсутність досвіду в політиці виділяється президентом Зеленським як позитивна якість. Політична недосвідченість – це риса чесних, незабруднених, стійких до корупції людей.

І моє обрання доводить – громадяни втомились від досвідчених, системних, надутих політиків, які за 28 років створили країну можливостей. Можливостей «відкатів», «потоків», «дерібанив».

Для описання різних форм політичної корупції В. Зеленський, як бачимо, послуговується *жаргонізмами*¹³: «відкати», «потокі», «дерібани». На відміну від П. Порошенка, який використовував жаргон, аби дати суб'єктивну оцінку українським ворогам, використання жаргону у В. Зеленського пов'язане з іншим питанням. Так, використовуючи жаргонову лексику, В. Зеленський критикує владу. Виникає питання: чому президент Зеленський вирішив висловити критику саме за допомогою жаргонізмів? Чим ця критика президента Зеленського відрізняється від будь-якої іншої критики в політичній сфері? Питання переваги політичної недосвідченості, так само як і питання «досвідчених», «системних», «надутих» політиків, які створили можливості «відкатів», «потоків» і «дерібанив» пов'язані з ознаками популістської риторики. *Популізм* як риторична тактика визначається двома головними ознаками: з одного боку, це апеляція до народних мас, до «простої людини», а з іншого, – це критика політичних еліт, тобто критика «істеблшменту» (Rogulj, Kišiček 2018, с. 29). Хорватський політолог Берто Шалай (2012, с. 35) стверджує, що поява популізму пов'язана зі станом «значної суспільної кризи», коли громадяни втрачають довіру до існуючого суспільного порядку і віру в спроможність політичної системи подолати кризу. Хоча в більшій частині промови ознаки популістської риторики відсутні, у меншій її частині вони яскраво помітні. Окрім уже вищезгаданої критики політичного істеблшменту, у промові

¹³ Український мовознавець Петро Дудик (2005, с. 356) вказує, що у випадку жаргонізмів ідеться про «специфічні слова чи вирази, які характерні для певного жаргону, тобто мовлення якоїсь соціальної чи професійної групи людей».

присутні також елементи апеляції до народу: «Ми збудуємо країну інших можливостей. Де всі рівні перед законом, де є чесні та прозорі правила гри. Одні для всіх. А для цього до влади повинні прийти люди, які будуть *служити народу*». Частиною популістської риторики можна вважати і доволі критичну риторику президента Зеленського щодо попередньої влади. У своїй книзі *Retorika i politika* (2018, с. 106) хорватська дослідниця Г. Кішічек відзначає, що «популіст впевнений у тому, що він висловлює те, про що мовчазна більшість людей думає, може вдаватися до недоречної лексики, переривати мову співрозмовника і показувати низький рівень ораторської культури та загального етикету». Говорячи про мешканців Криму та Донбасу, президент Зеленський звинувачує (знову користуючись російською мовою) попередню владу президента Порошенка в тому, що вона «не сделала ничего, чтобы они чувствовали себя украинцами»¹⁴. Далі, говорячи про свої плани щодо армії, В. Зеленський стверджує, що «потрібно не розповідати про стандарти НАТО, а творити ці стандарти», явно маючи на увазі оборонну політику колишнього президента Порошенка, яку він, схоже, оцінює лицемірною. Коли йдеться про армію, варто ще звернути увагу на відмінність дискурсу про армію у П. Порошенка та В. Зеленського. У той час як П. Порошенко зосереджується на необхідності технічного зміцнення армії в цілому та на питанні, що армія може зробити для держави, В. Зеленський робить наголос на іншому. Він зосереджується на самих військових і порушує питання, що держава може зробити для армії чи, точніше, для окремого військовослужбовця:

Не буває сильної армії там, де влада не поважає людей, які віддають життя за країну кожного дня. Я зроблю все, аби ви відчували повагу. Це гідне, а головне, стабільне фінансове забезпечення, це ваші житлові умови, законні відпустки після виконання бойових завдань, відпочинок для вас і ваших родин.

Очевиндо, що, підкреслюючи питання *поваги*, президент Зеленський натякає на те, що попередня влада нехтувала армією. Президент Зеленський критикує владу й у сферах медицини та будівництва доріг: «Це медицина, про покращення якої говорять здебільшого ті, хто ніколи не лежав з дитиною у звичайній лікарні. Це міфічні українські дороги, які будуються і ремонтуються тільки у чийсь бурхливій уяві». Кульмінацією його критики в бік влади є заклик до уряду «взяти аркуш, взяти ручку і звільнити свої місця для тих, хто буде думати про наступні покоління, а не про наступні вибори».

¹⁴ укр. не зробила нічого, щоб вони почувалися українцями (переклад наш – П. Є.).

Незважаючи на певні схожості двох промов, які виявляються в намірах встановлення миру, досягнення національної єдності та прокладання європейського шляху, є певні розбіжності в питаннях, як цього миру досягти і навколо чого українці повинні об'єднатися та щодо того, що перш за все робить Україну європейською. Крім цього, промови різняться своїм характером. У той час як у промові П. Порошенка, крім світоглядних настанов, ідеться також про більш-менш конкретні задуми, промові В. Зеленського помітно бракує визначення того, що і як нова адміністрація планує робити. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що інавгураційна промова П. Порошенка, крім того, що є повчальною, великою мірою відзначається своїм програмним характером. Інавгураційна ж промова В. Зеленського має виключно повчальний характер. Обидва президенти в своїх промовах використовують різні стилістичні та риторичні фігури та стратегії, а невід'ємною частиною обох проаналізованих політичних промов є риторична категорія пафосу як одна з ключових категорій в ораторському мистецтві.

3. Аналіз промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності

Комеморативні промови, так само як і інавгураційні, належать до епідейктичного жанру риторики. Державні свята, особливо ті, які є пов'язані зі створенням певної держави, мають важливе значення для політиків. Державні свята дають політикам змогу на короткий час відійти від звичайного порядку денного, нагадати громадянам країни про ключові моменти в історії держави або нації. Промови, які виголошуються в таких нагодах не стосуються «щоденної політики». У центрі політичних промов знаходиться історія нації чи держави, її засади та фундаментальні цінності. Г. Кішічек зазначає, що комеморативні промови, подібно до інавгураційних, потребують фігуральності та краси вислову й повинні бути позбавлені жаргону, кліше, заїкання та інших подібних ознак, які порушують норми високого стилю (Kišiček 2021, с. 178). Для політиків це часто шанс показати себе гідним представником своєї держави та нації. День Незалежності¹⁵ – це одне з найважливіших українських державних свят. У цей день українці відзначають проголошення незалежності України. Утім, контекст промов з нагоди такого свята, так

¹⁵ Незалежність України проголошено 24 серпня 1991 р.

само як у випадку інавгураційних промов, відіграє надзвичайно важливу роль, особливо коли йдеться про відзначення державних свят в умовах війни.

3.1 Промова П. Порошенка з нагоди Дня Незалежності (24 серпня 2018 р.)¹⁶

Перед тим, як перейти до аналізу промови Петра Порошенка з нагоди Дня Незалежності України 2018 року, слід наголосити, що ця промова є його останньою промовою на посту Президента країни. Промову було виголошено практично наприкінці президентського терміну, всього за сім місяців до нових президентських виборів. Це час, коли війна на Сході країни все ще триває, і час, до якого впродовж чотирьох років президентства Петра Порошенка було досягнуто певних результатів у переорієнтуванні державної політики в бік Заходу. Зважаючи на ці обставини, можна було очікувати, що в промові до Дня Незалежності буде перелічено досягнення президентського терміну та підкреслено світоглядні позиції п'ятого президента. З усіх промов з нагоди Дня Незалежності, які були виголошені президентом Порошенком під час його президентства, останню промову було обрано для того, щоб простежити зміни в риторичі глави держави, які відбулися впродовж одного року, після обрання на посаду шостого Президента – Володимира Зеленського.

Подібно до інавгураційної промови, яку П. Порошенко починав цитатами Івана Франка та Михайла Драгоманова, промову з нагоди Дня Незалежності П. Порошенко починає декламуванням адаптованого вірша українського письменника еміграції Олеся Бабія (1897 – 1975) «Зродились ми великої години»¹⁷:

Зродились ми великої години. З пожеж війни, із полум'я вогнів. Плекав нас біль за долю України. Кормив нас гнів і люті на ворогів.

Вірш, який 30-их років ХХ-ого століття був гімном Організації українських націоналістів (ОУН), П. Порошенко оголошує «Маршем нової армії», що вперше має прозвучати на

¹⁶ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: <https://prm.ua/promova-prezidenta-petra-poroshenka-na-paradi-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayini/>

¹⁷ Вірш 1932 р. став гімном Організації українських націоналістів, а з 2018 р. у видозміненій формі – гімном Збройних сил України: https://censor.net/ua/video_news/3082767/gimn_oun_stav_ofitsiyino_marshem_novoyi_ukrayinskoyi_armiyi_vid_deo

військовому параді з нагоди Дня Незалежності. Президент Порошенко намагається довести правдивість та актуальність вірша стосовно долі, яка випала Україні впродовж останніх років: «Воістину 'великою годиною' для нас, українців, стали останні чотири з половиною роки». Ясна річ, що під «останніми чотирма з половиною роками» маються на увазі роки війни. У промові з нагоди Дня Незалежності звинувачення в бік Росії у відкритій агресії проти України лунають більш відкрито, ніж в інавгураційній промові. П. Порошенко перелічує наслідки російської агресії проти України: «Від рук ворога полягли тисячі й тисячі українців – військових та цивільних; чоловіків, жінок, дітей». І одночасно підкреслює незламність та силу країни: «Нас тестували і на міцність, і на розрив. Намагалися розділити народ і розчленувати країну. Пробували заблокувати наш рух до Європи». Як видно, П. Порошенко перелічує російські «провали» і розкриває даремність намагань Росії в такий спосіб, що сильній російській агресії протиставляє ще сильнішу Україну. Необхідність протистояння російській агресії доводиться президентом Порошенком з допомогою вже раніше ним застосовуваного звернення до авторитету. П. Порошенко посилається на автора Акту проголошення незалежності України Левка Лук'яненка: «Доки нація бореться, вона живе». Із цього випливає, що для П. Порошенка війна з Росією – це не лише боротьба за територію, а в першу чергу боротьба за збереження української нації.

Для П. Порошенка Росія – це «осоружне імперське стійло», у яке хотіли загнати український народ. Концептуальна метафора, яка стоїть за метафорою «стійла» наступна: РОСІЯ – ЦЕ БРУД. Росію охарактеризовано як «осоружний», тобто брудний і непридатний для життя простір для «волелюбного» українського народу. Розрив з Росією, на думку президента Порошенка, є першим і головним елементом новообраного «власного шляху розвитку» України. Запобігання поверненню до російського впливу П. Порошенко оцінює як «головне завдання» нового українського покоління. Щоб підкреслити роль протистояння Росії, П. Порошенко вдається до аналогії. Як уже зазначалося вище, політики користуються аналогією як аргументом для доведення своїх переконань, вказуючи таким чином на схожість певних історичних подій чи явищ із сучасними. Тому П. Порошенко нагадує про борців за українську незалежність і про національну історію, протягом якої Україні не раз доводилося вести війни з Росією, у яких вона зазнавала поразок:

Українська національна революція, визвольні змагання початку минулого століття тривали приблизно чотири роки, але державу тоді втратили. Наші предки не встояли

у тій війні з Росією. Так само, як свого часу не встояли наші гетьмани Іван Виговський та Іван Мазепа.

Цю аналогію використано з конкретною метою: зробити попередження про наслідки, яких варто очікувати в разі повторної втрати незалежності. Аби зробити попередження, президент Порошенко послуговується і різними топосами з української історії, пов'язаними з боротьбою за незалежність:

Причини були різні, але результат один і той же: довгі роки трагічної залежності від імперії з репресіями, голодоморами. Зі спробами знищити українську мову і розчинити український народ на неозорих просторах Євразії.

Говорячи про Росію, П. Порошенко послуговується також фразеологізмом: «Ми розриваємо всі пута¹⁸, які пов'язують нас з Російською імперією та Радянським Союзом». Цей фразеологізм лежить в основі ще однієї концептуальної метафори: РОСІЯ – ЦЕ ПОЛОН. Бути в зоні російського впливу означає позбавлення свободи, тож потрібно звільнитися і «зробити незалежність незворотною». Українська незалежність не розглядається лише крізь призму суверенітету, як верховенство державної влади і факт юридичної непідпорядкованості її влади якійсь іншій державі. Українська незалежність – це й економічна незалежність («Вона, Росія, більше не зможе нас шантажувати, тому що ми посилили нашу економічну незалежність.»), енергетична незалежність («З осені шістнадцятого року – вчора була вже тисяча днів, – як ми не купуємо газу в Росії. Український «Нафтогаз» блискуче обіграв Газпром в Стокгольмському арбітражі, принісши до державної кишені 4,6 млрд. доларів. Так здобуваємо нашу енергетичну незалежність.») і, нарешті, не менш важлива, духовна незалежність («Не може бути вільним тіло, коли душа – в полоні.»). При цьому П. Порошенко має на увазі роль Російської православної церкви (РПЦ), яка, як вважає П. Порошенко, «освячує гібридну війну Путіна проти України, яка день і ніч молиться за російську владу і за військо – теж російське». Отримання Томосу про автокефалію чи фактично здобуття незалежності Православної Церкви України (ПЦУ) президент Порошенко вважає питанням національної безпеки для України. Незалежність української церкви, тобто автокефалія,

¹⁸ Фразеологізм *розірвати пута* означає «звільнитися від того, що зв'язує, сковує, позбавляє свободи (про людину, суспільство і т. ін.)» (Словник української мови – коментар наш – П. Є.).

– це, на думку П. Порошенка, український національний інтерес, не менш важливий, ніж незалежність самої держави¹⁹.

У той час як Росія в промовах П. Порошенка виступає протагоністом обвинувальної риторики, роль Європи подається через призму переваг вступу України до ЄС і НАТО. Відверта схильність до Європи та європейського шляху була задекларована П. Порошенком ще в його інавгураційній промові 2014-ого року. Через чотири роки президентства ідея європейського майбутнього України в Порошенка, схоже, не втратила своєї актуальності. Якраз навпаки. Вона хіба що лише посилилася.

Наближення України до Європи П. Порошенко оцінює як процес зміцнення української незалежності. Скасування візового режиму для українців та підписання Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі є підтвердженням того, що Україна «невідворотно стає частиною європейського простору». При цьому слід звернути увагу на наведені П. Порошенком аргументи, чому важлива інтеграція України в європейський простір. Європейський вибір України в інавгураційній промові вмотивовується президентом Порошенком переважно посиланням на «природний європейський стан» чи посиланням на національних діячів або на давні рішення предків та пророків. У промові до Дня Незалежності подібних аргументів немає. Європейський курс України обґрунтовується майже виключно аргументом національної безпеки та необхідністю зміцнення незалежності. Європа потрібна Україні заради її безпеки і добробуту:

Інтеграція до європейського та євроатлантичного простору – надійний спосіб забезпечити безпеку, розвиток України та гідні умови життя для людей. Така інтеграція – стовідсоткова гарантія нашої незалежності.

Але не лише Європа потрібна Україні. Україна не менш потрібна Європі. Тут П. Порошенко різко змінює адресата своєї промови. Він раптом звертається до країн Європи та Заходу загалом. Використовуючи аргумент *slippery slope* (укр. *аргумент / хвиля «слизької доріжки»*), президент Порошенко висуває остаточну тезу, що наступ на Україну може закінчитися наступом на всю Європу. Суть *slippery slope* аргументу полягає у твердженні, що певна початкова дія поступово призведе до ланцюгового ефекту. *Slippery slope* аргумент припускає неминучість (часто негативних) наслідків певної початкової дії (Tindale 2007, с. 185). Спочатку президент стверджує, що

¹⁹ 5 січня 2019 р. Православній Церкві України (ПЦУ) надано Томос про автокефалію: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2614496-ukraina-otrimala-tomos-ak-ce-bulo.html>

незалежність України та її інтеграція в європейський простір – це сприяння миру та безпеці всієї Європи. Або, інакше кажучи, що припинення існування незалежної України загрожує миру і безпеці в Європі:

На континенті всі, хто не засліплений російськими грошима, розуміють, що без незалежної європейської України миру і безпеки в Європі було би менше.

П. Порошенко продовжує, що збереження статусу-кво в Україні означає загрозу кордонам європейських країн: «Без відновлення територіальної цілісності, суверенітету нашої держави всі кордони в Центральній та Східній Європі будуть непевні». Нарешті, він застерігає, стверджуючи, що війна проти України є частиною плану Росії, спрямованого на розвал Європейського Союзу та НАТО і що саме Україна стоїть на заваді такому планові²⁰:

Війна Росії проти України – це частина плану Кремля розвалити Європейський Союз і НАТО. Наші воїни на сході стоять на захисті безпеки і добробуту не лише України, а всієї Європи.

Отже, П. Порошенко намагається довести, що Україна корисна та потрібна Європі не менше, ніж Європа – Україні. Окрім аргументу про безпеку, П. Порошенко висуває тезу про те, що Європейський Союз без України «не стане завершеним і довершеним проектом». При цьому президент Порошенко посилається на історично-географічний аргумент, наголошуючи, що «цивілізаційна межа сучасної Європи проходить уздовж північно-східного кордону України».

В інавгураційній промові П. Порошенка питання встановлення миру було одним із центральних. Як уже зазначалося вище, мир є топосом промови п'ятого президента. З одного боку, П. Порошенко представив свій «мирний план», гарантував «мирний діалог» з мешканцями Донбасу та взагалі підкреслив прагнення українського народу до встановлення миру. З іншого боку, П. Порошенко визначив умови, пояснив, що Україна не буде добиватися миру будь-якою ціною. Цього разу П. Порошенко знову підкреслює прагнення української нації до миру, одночасно впевнено пророкуючи його настання:

²⁰ Подібна риторика була також властива першому президентові Республіки Хорватія Франьо Туджману, який відзначав особливу історичну місію хорватів в обороні християнства від Османської імперії (Битва під Сисаком, 1593 р.).

«Ми нічого не прагнемо більше, ніж миру. І ніхто не прагне миру більше, ніж ми, українці. Справжній мир обов'язково настане на нашій землі.» Мир, на думку П. Порошенка, може забезпечити лише армія: «Забезпечити мир і перемогу може тільки боєздатна армія, і вона день за днем стає дедалі сильніша». Таке положення ґрунтується на знаменитому латинському вислові *Si vis pacem, para bellum* (укр. *Хочеш миру, готуйся до війни*). Президент Порошенко дає українській армії дещо оксиморонну назву, визначаючи її «армією миру». Однак, якраз це найменування влучно відображає його ставлення до армії і її доленосної ролі в збереженні миру.

Про важливість армії для Петра Порошенка свідчить і той факт, що до програми відзначення Дня Незалежності було включено військовий парад на якому, за словами самого П. Порошенка, армія «звітує перед українським народом, а народ пишається своєю армією». Як будь-яка політична промова, промова президента Порошенка до Дня Незалежності насичена пафосом. Прикметним є те, що ця промова, коли йдеться про пафос, є доволі схожою на інавгураційну. І цією промовою П. Порошенко намагається пробудити у слухача повагу до жертви вояків, загиблих за Україну:

Схилімо голови на згадку про героїв, які віддали свої життя за мирне майбутнє України. Вклонімось кожній українській родині, що втратила чоловіка чи сина, матір чи сестру. Вічна пам'ять Героям, які полягли в боях за нашу вільну, незалежну Україну. Вічна їм слава.

Президент, як і раніше на інавгурації, закликає «вшанувати хвилиною мовчання пам'ять українських воїнів і мирних громадян України». Але при цьому він не забуває нагадати, хто несе відповідальність за загибель українців («...які загинули у війні, що розв'язав російський агресор»). Пафос кульмінує в промові своєрідною вказівкою українській аудиторії і попередженням російській стороні: «Повік не забудемо, і не пробачимо ніколи». Президент Порошенко таким чином передає Росії почуття української нації, одночасно формуючи відповідні почуття серед української аудиторії.

3.2 Промова В. Зеленського з нагоди Дня Незалежності (24 серпня 2019 р.)²¹

В. Зеленський промову з нагоди Дня Незалежності починає розповіддю, що ґрунтується на його власному досвіді. Але цього разу оповідь звучить з пафосом:

Кожен мій ранок починається з смс-повідомлення. Це смс від Генерального штабу. За минулу добу обстрілів – сім, втрат – дві. Цифри можуть бути різними, але тільки одна робить ранок добрим. Це – нуль. Обстрілів – нуль. Втрат – нуль.

Такий вступ до промови можна трактувати як риторичну скромність. Скромний початок промови – це типове явище в риторичі, особливо в політичному дискурсі, коли оратор обіймає високу посаду, як у цьому випадку. Тут В. Зеленський намагається показати, що бути президентом непросто, що президент – звичайна людина, яка, як і всі інші, переживає свої важкі моменти. Для того, щоб відвернути увагу від себе, оратор може применшувати свої якості або підкреслювати якості когось іншого (Škarić 2000, с. 132). Саме це робить президент Зеленський: він відвертає увагу від себе, дякуючи одночасно українським захисникам Сходу країни. Окрім того, В. Зеленський вживає також *епітети* (як наприклад, *яскраве сонце, блакитне небо*). Епітет – це «різновид метафори, образне, здебільшого прикметникове означення» (Дудик 2005, с. 356). Епітети підкреслюють стан безпеки, у якому завдяки українським захисникам знаходиться аудиторія і українське суспільство.

І давайте для початку подякуємо тим, завдяки кому ми можемо сьогодні бути тут, під яскравим сонцем і чистим блакитним небом. І щоб ці оплески почули наші захисники, які зараз боронять Україну на сході.

Далі В. Зеленський використовує ту саму риторичну фігуру, що й в інавгураційній промові. Мова йде про *епанортозу* або корекцію. Її вжито з метою підкреслення сказаного:

²¹ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-56937>

Завдяки вам ми відзначаємо сьогодні 28-му річницю дня проголошення Незалежності. Хоча не зовсім правильно казати, що Україні – 28. Адже до 91-го року ми встигли чимало.

Щоб довести факт тяглості української державності, президент Зеленський називає низку історичних подій та постатей, які засвідчують існування «багатовікової та, водночас, молоді країни». У такій риторичі В. Зеленського помічаються деякі хрестоматійні приклади саме націоналістичного політичного дискурсу. Звернення до давньої, нібито *національної* історії, перегукується з теорією націоналізму британського автора Еріка Хобсбаума, суть якої полягає у визначенні націоналізму як «винайденої традиції» (англ. *invented tradition*). Винахід традиції у собі містить встановлення безпосереднього, фіктивного зв'язку з історичним минулим (Hobsbawm у: Katunarić, 2003). Так, наприклад, президент Зеленський встановлює зв'язок між українською нацією та хрещенням Київської Русі, яке відбулося в X-ому столітті, коли, власне, такого поняття як «нація», а також назви держави «Україна», взагалі не існувало. Або до низки «українських» досягнень відносить видання Іваном Федоровим «Апостола» в XVI-ому столітті.

Говорячи про українську незалежність, президент Зеленський хоче підкреслити її вагу та нагадати про її ціну: «...Незалежність не з'явилася за помахом чарівної палички». При цьому він знову звертається до українського минулого, користуючись тим самим зверненням до авторитету, яким користувався Петро Порошенко під час інавгураційної промови:

Микола Руденко, Василь Стус, Петро Григоренко, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, учасники Революції на граніті. Це неповний список тих, хто боровся за здобуття Незалежності. Хтось – ціною власної свободи, а хтось – ціною власного життя.

Певні елементи, які були частиною його інавгураційної промови, з'являються й у цій промові. Це, наприклад, «зміна менталітету», яка в інавгураційній промові була ключовим чинником «європеїзації» України. Цього разу доводиться до відома, хто є носієм цієї європеїзації. Це нове покоління, яке народилося в Україні і яке відрізняється від попередніх поколінь тим, що воно народилося і проживає своє життя в незалежній Україні:

Бо це покоління – наша ментальна опора. Опора свободи, демократії та розвитку. Вони мислять інакше, вони думають сучасно, а значить – Україна рухатиметься тільки вперед.

Той самий принцип «колективізації» особистого досвіду, який був присутній в інавгураційній промові, повторюється й цього разу, лише з дещо іншою метою. Якщо раніше *кожен з нас* поклав руку на Конституцію і присягнув на вірність Україні або *кожен з нас* переселенець чи заробітчанин, то зараз «...усією країною стрибали на рекордну висоту – 6 метрів 14 сантиметрів. Першими перепливали басейни Сіднею та Афін, плакали на олімпійському п’єдесталі в Атланті, коли вгору піднімався український прапор». Меседж промови наступний: щастя та гордість одного українця – це щастя і гордість усіх. Відразу після перелічення тих подій, які робили українців гордими та щасливими, В. Зеленський переходить до важких для українців часів. Перехід здійснено знову за допомогою антитези: «Це були різні роки. Непрості, але тепер, озираючись назад, можна сказати, що до певного моменту – безтурботні. *Адже потім настав 2014 рік*». Президент Зеленський продовжує, послуговуючись пафосом, головна тема якого є 2014 рік. Він нагадує про Революцію Гідності, про війну, про загиблих людей на Сході, про людські переживання. Усе це, за словами президента Зеленського, було пережито «усією країною». Усією країною українці «збирали на бронезилети, медикаменти, тепловізори» та «були прикуті до новин зі сходу». Вищезгадані елементи націоналізму виявляються знову й на цих прикладах. Згідно з теорією американського теоретика націоналізму Бенедикта Андерсона (Anderson 2006, с. 35–36), важливу роль у формуванні нації відіграє досвід спільного повсякдення. У своїй фундаментальній праці він описав нації як «уявлені спільноти» (англ. *imagined communities*), які на підставі спільного повсякдення (як наприклад, читанням одних і тих самих книг або газет) відтворюють своє існування. Так само, нагадуючи про спільне повсякдення («Усією країною ми тягнули кравчучки, нарізали купони та дивились, як ‘Багаті теж плачуть’»), президент Зеленський насправді нагадує українській нації про її існування. Адже цей досвід – це унікальний досвід української нації.

Дуже помітним у промові В. Зеленського є образ країни як живої людини. Така персоніфікація України зустрічається в кількох прикладах. Так, наприклад, Україна може виступати в ролі матері. Україна – це мати, у той час як українці є її дітьми:

Знаєте, колись мене запитали: а за що ти любиш Україну? Дивне питання. А за що ти любиш свою маму? Вона тебе народила, виховала, підняла на ноги.

Інколи Україна або частини її території передаються образом дитини. У цьому випадку президент Зеленський вдається до пафосної алегоричної розповіді про двох викрадених дітей, безсумнівно, маючи на увазі окуповані українські території Криму та Донбасу:

Уявіть, що, наприклад, сусід відібрав у вас двох дітей. Першу дитину – просто викрав. Їй видали нове свідоцтво про народження. А потім кажуть: та ми не забирали вашу дитину. Вона сама захотіла жити з нами. Ну і що, що під дулом автоматів? Це її бажання. І взагалі – хто вам сказав, що це – ваша дитина? Вона споконвіку була нашою. Ви не хвилюйтесь, їй тут буде краще, у нас прекрасний притулок біля моря, під сонечком. І ось пройшло п'ять років. І ті, хто був так занепокоєний, кажуть: та, наче, все нормально. Дитина за вами вже не плаче. І взагалі – не сильно вона на вас і схожа. Чому вони так кажуть? Тому що це – не їхня дитина. А другу вашу дитину закрили в дитячій кімнаті. І поставили озброєну охорону. Вам кажуть – яка охорона? Там нікого немає. І ви чуєте, як ось тут поруч, за стіною, ваша дитина плаче, але не можете туди зайти.

Алегорія, за визначенням римського оратора Цицерона, – це безперервна низка метафор. За допомогою алегорії, як стверджує Цицерон, оратор може «сказати одне, а зрозуміти інше» (Přihistal 2014, с. 98). Вартим уваги також є визначення алегорії німецького поета та філософа Фрідріха Шлегеля, який вважав, що у випадку алегорії йдеться про єдиний спосіб вираження невимовного (Ibid., с. 97).

Окрім змалювання України як живої людини, зустрічається також типова для політиків концептуальна метафора НАЦІЯ – ЦЕ СІМ'Я. У ході аналізу інавгураційної промови В. Зеленського вже вказувалося, що в риториці шостого президента присутні певні ознаки бачення нації як сім'ї «турботливих батьків». Використання метафори сім'ї в багатьох випадках може виявитися дуже ефективним у процесі переконання, бо поняття сім'ї зазвичай пов'язується з найвищими моральними цінностями. Більше того, вона сама для багатьох є найбільшою цінністю. Так, В. Зеленський спочатку констатує, що Україна – сім'я: «Я люблю нашу землю, бо кожен куточок України – це велика сім'я». Він нагадує про тимчасові негаразди в українській «родині»: «Кожного дня у кожного з нас розривається серце. І будь-які перемоги чи здобутки неповноцінні, адже наша родина

неповна». Нарешті президент висловлює свою впевненість в кращому майбутньому («Та настане день, і ми обов'язково зберемося разом.»), а закінчує промову *емфазою* («Бо голос *рідної крові* переможе!»). Шкаріч визначає емфазу, як «перебільшення в словах або в тоні з метою підкреслення сильних почуттів». До емфатичних слів належать такі слова, як *кров, смерть, любов, батьківщина* тощо (Škarić 2000, с. 127–128). Цей приклад є ще одним підтвердженням того, що Україна – одна родина, пов'язана узами *рідної крові*. Це і є натяк на українську сімейність.

У той час як єдність взагалі не є темою промови П. Порошенка з нагоди Дня Незалежності (на відміну від його інавгураційної промови), у президента В. Зеленського вона знову посідає важливе місце. Аналіз інавгураційної промови В. Зеленського підтверджує, що єдність можна вважати топосом, тобто загальним місцем його промови. На думку В. Зеленського, нічого не сміє стояти на шляху української єдності, українці повинні «об'єднатися заради майбутнього», бути «єдиним народом», «україномовні та русскоговорящие^{22»23}, незалежно від віку, статі, віросповідання». Президент Зеленський заохочує українців до єдності: «Мусимо бути єдині, бо тільки тоді – ми сильні». Як видно, єдність української нації для В. Зеленського є гарантією української сили, у той час як роз'єднаність є синонімом до слабкості.

4. Аналіз промов президентів Петра Порошенка та Володимира Зеленського на Генасамблеї ООН

У порівнянні з попередніми промовами – інавгураційними та з нагоди Дня Незалежності – виступи двох українських президентів на Генасамблеї ООН є специфічними за кількома ознаками. Перше, що відрізняє попередні промови від промов, виголошених в ООН, є цільова аудиторія, якій вони адресуються. У той час як попередні аналізовані промови призначені в першу чергу адресату всередині країни (особливо у випадку Дня Незалежності), промови для Генасамблеї ООН адресовано передовсім міжнародній спільноті чи, конкретніше, головам держав усього світу. Перша особливість

²² укр. російськомовні (переклад наш – П. С.).

²³ Питання мови побутового спілкування в частини українського суспільства залишається політичним питанням та питанням національної безпеки України і нерідко є причиною соціальних суперечок. Це, між іншим, спричинено намірами керівництва РФ «захистити російськомовне населення в Україні»: <https://www.dw.com/uk/u-rosii-vkotre-zaiavyly-pro-namir-zakhyshchaty-rosiiskomovnykh-v-ukraini/a-57181801>

промов обумовлює другу особливість – спрямованість тем, які обговорюються під час таких заходів. Як уже зазначалося вище, питання, які зазвичай зачіпаються в інавгураційній промові чи промові з нагоди Дня Незалежності, переважно торкаються ціннісного аспекту життя країни та нації, хоча, як видно, у випадку України вони можуть мати і свої внутрішньополітичні та зовнішньополітичні особливості. Хоча в рамках Генасамблеї ООН фактично неможливо оминати політичні питання країни, від імені якої промова виголошується, усе ж на засіданнях цього головного дорадчого органу ООН першість надається питанням глобального масштабу. Світові лідери займаються проблемами, які торкаються всього світу, як-от світовий мир і безпека, викорінення бідності, подолання голоду, демографічне старіння, права людини, зміна клімату, атомна енергія тощо. Навіть тоді, коли обговорюються окремі національні питання, вони переважно «вбудовані» в глобальний контекст. Таким чином світові лідери користуються нагодою довести глобальне значення власних національних інтересів і заохотити інших діяти згідно з цими інтересами.

4.1 Промова президента П. Порошенка на 73-ій сесії Генасамблеї ООН (26 вересня 2018 р.)²⁴

На самому початку слід зазначити, що, на відміну від попередніх промов Петра Порошенка, ця промова була виголошена не українською мовою. Хоч кожен учасник Генасамблеї має право виступати на своїй рідній мові, президент Порошенко обрав для виступу англійську мову. Незважаючи на те, що виголошення промови нерідною мовою може призвести до збіднення її змісту, оскільки припускається, що передати думки іноземною мовою оратору вдасться важче, ніж рідною мовою, рішення Петра Порошенка виступити англійською, ймовірно, було зумовлене бажанням безпосередньо звернутися до аудиторії, уникаючи таким чином посередництва перекладача і можливих перекладацьких помилок.

Петро Порошенко розпочинає свою промову, визначаючи час, у який проходять дебати, як «визначальний момент» для Організації Об'єднаних Націй. У ході розкриття теми промови на перший план виступає вже не раз обговорюване П. Порошенком

²⁴ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: <https://prm.ua/promova-petra-poroshenka-na-genasambleyi-oon-povniy-tekst-vistupu/>

питання – питання миру. На думку президента Порошенка, забезпечення миру залишається головним завданням ООН. П. Порошенко нагадує міжнародній спільноті про фундаментальні проблеми сучасного світу:

Ми можемо піддатися спокусі обговорювати свої досягнення або грандіозні плани на майбутнє. Проте, на наш погляд, вирішення фундаментальних проблем, з якими стикається ООН та усе міжнародне співтовариство, є набагато важливішим. Ми ніколи не повинні забувати, що головною метою існування цієї Організації є «врятувати наступні покоління від лиха війни».

Мир проявляється в промові в першу чергу як заклик до дії з приводу встановлення миру. Особливістю промови є те, що велика її частина має доволі критичний тон. Питання миру з цим у зв'язку не є винятковим. На самому початку промови П. Порошенко засуджує нещирість міжнародної спільноти, «пафосні заяви про мир, повагу до міжнародного права та відданість правам людини, які залишаються лише заявами...». Міжнародна спільнота, на думку президента Порошенка, недбало ставиться до миру та міжнародного права: «Багато хто був переконаний, що повага до миру та міжнародного права є незмінною данністю». Встановлення миру в промові спочатку представляється викликом світового масштабу, при чому не називаються конкретні приклади його порушення. Однак, П. Порошенко незабаром стає більш конкретним, вказуючи на глобальні аспекти українського питання. П. Порошенко оголошує про підтримку Україною миротворчої діяльності ООН і покладає надію на «розгортання багатонаціональної миротворчої місії на тимчасово окупованій території Донбасу», що «сприятиме поверненню миру на українську землю». Однак, хоча президент Порошенко надає пріоритет мирним засобам врегулювання конфлікту, він не заперечує готовність до збройної оборони країни:

Ми як ніколи налаштовані й надалі захищати кожний клептик нашої землі від агресора. Крім того, ми продовжимо розглядати всі наявні можливості мирного вирішення конфлікту та відновлення територіальної цілісності України. Дозвольте мені наголосити, що Україна завжди ставила на перше місце правові та дипломатичні шляхи врегулювання конфлікту.

Незважаючи на специфіку аудиторії, яка, безсумнівно, є більш стійкою до пафосної риторики, П. Порошенку не вдалося уникнути властивого йому пафосу. Пафос у цьому

випадку використовується з тією самою метою, як і в попередніх випадках, – для пробудження почуттів, з метою викликати в аудиторії емоційну реакцію. П. Порошенко нагадує аудиторії про згадане раніше «лихо війни», з яким стикається його країна: «Поки я виступаю, приходять сумні звістки про ще одне щойно втрачене людське життя на фронті – у війні, яку приніс моїй країні постійний член Ради Безпеки ООН». Із попередньої цитати видно, що П. Порошенко поки що не називає прямо тих, хто відповідальний за втрачені людські життя на фронті. Ідеться лише про «постійного члена» Ради Безпеки. П. Порошенко вдається до поступової градації, однак, продовжуючи, він дуже швидко розкриває про кого йдеться, використовуючи при цьому знову метонімію («Москва робить...»). Він розповідає про горе українських сімей і, уточнюючи час подій, робить свої приклади більш реальними та ближчими для аудиторії:

Вчора, так само і позавчора, ще кілька сімей були розбиті горем через загибель своїх близьких під час російських ворожих атак. Москва робить українських дітей сиротами. Катую наших патріотів у своїх в'язницях. Понад 1,5 мільйона людей стали внутрішньо переміщеними особами. Вони все ще не можуть повернутися до своїх домівок.

Частиною пафосу президента Порошенка є також розповідь персональних історій українців. У зв'язку з цим він ділиться конкретним досвідом українського солдата: «Український солдат Сергій Глондар ніколи не бачив свою наймолодшу доньку, адже 3,5 роки знаходиться в полоні». У цьому ж контексті П. Порошенко згадує історії ще двох українських в'язнів – Володимира Балуха та Олега Сенцова, які в російському полоні «балансиють на межі життя та смерті»:

Кримського фермера Володимира Балуха арештували та ув'язнили на 5 років за здійснення українського прапору над власною оселею. Кримський режисер Олег Сенцов знаходиться за ґратами виправної колонії на півночі Росії, відбуваючи 20-річний термін за сфабрикованими звинуваченнями. І Олег, і Володимир оголосили голодування на знак протесту, тож зараз вони баланшують на межі життя та смерті.

Незважаючи на всі втрати, які Україна зазнає у війні з Росією, президент Порошенко, як і в промові з нагоди Дня Незалежності, підкреслює українську незламність та силу в протистоянні Росії: «Для моїх співвітчизників ці роки стали надзвичайним тестом – випробуванням на рішучість і солідарність, стійкість і віру». Раніше висловлена П.

Порошенком у промові з нагоди Дня Незалежності теза про те, що українські воїни «стоять на захисті безпеки і добробуту не лише України, але всієї Європи», у цій промові зайняла своє місце в дещо переформульованому вигляді. Україна, за словами президента Порошенка, цього разу захищає не лише Європу:

Ми захищаємо українську землю та наш вільний вибір, ми протистоїмо відроджуваній неоімперіалістичній державі, яка хоче поділити світ наново, і таким чином ми захищаємо Вільний світ.

Засудження Російської Федерації та її політики можна вважати наскрізним мотивом промови П. Порошенка. Слова *Росія* і *російський* в контексті звинувачення в промові згадуються двадцять один раз. П. Порошенко звинувачує Росію, вдаючись при цьому знову до використання стилістичної фігури метонімії. Президент Порошенко стверджує, що Росія «карає Україну», «вбиває», «руйнує будинки», «бреше у промисловому масштабі». Зрозуміло, що при цьому насправді маються на увазі в першу чергу російські політики (адже *брехати* можуть тільки люди), які ухвалюють відповідні політичні рішення, або російські військові, які виконують накази. Одна з головних функцій метонімії – це заміна складного, часто абстрактного поняття спрощеним, відносно простим поняттям (Littlemore у: Vabić 2018, с. 66). Тож слово *Росія* вживається в якості заміни щодо російської влади на чолі з президентом В. Путіним, російської армії чи спецслужб, сепаратистів на сході України, Російської православної церкви тощо.

Окрім Росії, значна частина промови президента Порошенка присвячується критиці світового співтовариства і безпосередньо Організації Об'єднаних Націй. Як головну перешкоду встановленню миру П. Порошенко визначає «мовчання» світового співтовариства і ООН. Мовчання є метафорою до відсутності рішучої відповіді на агресивну політику Російської Федерації: «ООН не повинна мовчати, коли цінності та принципи, закріплені її Статутом та принципами міжнародного права, порушуються країною, що має право вето». Для П. Порошенка «мовчання» світового співтовариства і ООН – це «зброя» в руках Російської Федерації проти України і всього світу: «Мовчання і є тією зброєю, яку Кремль використовує проти України, і, зрештою, проти всіх нас!» Окрім критики мовчання, президент Порошенко відкрито ставить під питання сенс Статуту ООН, який без конкретних кроків, на думку президента, залишається лише мертвою буквою: «Дозвольте мені бути відвертим – гарна мова Статуту нічого не варта, якщо його не дотримуються. Часу на розмови більше не залишилось, прийшов час

діяти!» Таким чином П. Порошенко піддає сумніву не лише зміст Статуту, а й дієздатність ООН: «Ефективність міжнародних дій часто не відповідає очікуванням, а дієздатність самої Організації Об'єднаних Націй піддається сумніву».

Аби знайти вихід з проблем, причина яких лежить в агресивній поведінці Росії, а з якими стикається не тільки Україна, а й увесь світ, П. Порошенко закликає до встановлення відповідальності. Росію охарактеризовано як «безвідповідального і егоїстичного гравця», який змінює міжнародний порядок, «як йому заманеться». Тож, президент Порошенко закликає до притягнення Росії до відповідальності. Однак, відповідальність за війну в Україні лежить не лише на Росії. Мова йде про ту саму колективну відповідальність, яку в інавгураційній промові згадує президент В. Зеленський. Лише у промові П. Порошенка вона стосується не української нації, а колективної відповідальності світового співтовариства: «Ми повинні визнати, що відповідальність за поточний стан справ лежить на всіх нас колективно, і кожному з нас особисто». Водночас П. Порошенко показує розуміння, послуговуючись з метою уникнення можливих заперечень *пролеписом*: «Забезпечити відповідальність – непросте завдання». Суть пролепису² полягає в передбаченні певних звинувачень або заперечень та їхньому передчасному спростуванні (Škarić 2000, с. 131). Таким чином, враховуючи реальні обставини, президент Порошенко наперед відкидає аргумент міжнародної спільноти.

Крім відповідальності, ще один засіб у протистоянні Росії – це єдність. У той час як закликів до єдності в промові президента Порошенка з нагоди Дня Незалежності не було, у цій промові єдність знову посідає важливе місце. Цього разу П. Порошенко наголошує на важливій ролі єдності міжнародної спільноти щодо відповіді на російську політику. За словами П. Порошенка, зупинити «агресивну експансіоністську політику» Росії можна лише «єдиним фронтом» міжнародного співтовариства. Єдність, на його думку, важлива для того, щоб зберегти існуючий світовий порядок: «Організація Об'єднаних Націй повинна консолідуватися, адже здійснюються постійні спроби зруйнувати міжнародний порядок, заснований на правилах, і силою переглянути міжнародно визнані державні кордони».

Аби довести обґрунтованість своїх попереджень щодо загрози загальному миру в світі з боку Росії, П. Порошенко вказує на приклади її втручання у внутрішні справи інших країн. Президент Порошенко іронічно стверджує, що Україна, аналогічно до

² В однаковому значенні використовується термін *прокаталепсис*.

російського тлумачення подій 2008-ого року в Грузії, «сама напала на себе» у 2014-ому році. П. Порошенко намагається довести аналогічність російської політики й на інших прикладах, як-от отруєння колишніх російських розвідників Олександра Литвиненка 2006-ого року та Сергія Скрипаля 2018-ого року, а також на прикладі військового втручання Росії в конфлікт у Сирії:

Саме відсутність відповідного покарання призводить до того, що після Грузії настала черга України, після Литвиненко – Скрипалів, після Аллепо – Ідлібу... Кремль не має наміру зупинятися на цьому.

П. Порошенко на підставі схожості певних елементів хоче зробити висновки про подальший хід російської політики, що є однією з ключових ознак вищезгаданого аргументу за аналогією (Tindale 2007, с. 194).

Окрім питань, які в ширшому сенсі стосуються миру та безпеки у світі, а у вузкому розумінні – збройного конфлікту в Україні, П. Порошенко також проблематизує деякі з, так би мовити, «традиційних» глобальних питань в рамках сімнадцяти цілей сталого розвитку ООН. Окремого значення в цьому контексті надано питанню голоду в світі. У зв'язку з цим П. Порошенко нагадує міжнародній спільноті про український досвід з голодом за часів сталінського режиму:

Україна, як ніхто інший, знає ціну цій трагедії. У листопаді цього року ми вшановуватимемо 85-ті роковини одного з найбільш страшних злочинів 20-го століття – Голодомору або масової смерті від голоду, штучно організованого в Україні сталінським режимом.

Проблематизуючи глобальні проблеми, П. Порошенко намагається довести, що Україна хоче долучитися до вирішення цих проблем і, що є не менш важливим, на прикладі Голодомору хоче довести, що Україна ці проблеми розуміє на підставі власного досвіду.

У своїй промові П. Порошенко намагається уникати мовностилістичних засобів, які б посилювали експресію і відволікали увагу слухача від змісту. Утім, крім вищенаведених риторичних прийомів, у промові зустрічаються певні стилістичні засоби, які надають промові емоційного стилістичного забарвлення. Так, наприклад, при описанні сучасної Росії президент Порошенко, подібно до президента Зеленського в його

інавгураційній промові, вдається до вживання *паралелізму*: «Ось головна риса сучасної Росії – їм байдуже. Їм байдуже щодо страждань. Їм байдуже щодо правди. Їм байдуже щодо закону». Функція паралелізму в цьому випадку полягає у підкресленні російської байдужості. П. Порошенко також використовує паралелізм при визначенні ролі міжнародної спільноти щодо політики Росії: «Ми – ті, хто має довести, що вони помиляються. Ми – ті, хто має змусити їх не бути байдужими». Окрім вживання паралелізму, спостерігається також періодичне вживання фігури риторичного питання. Риторичне питання визначається як питання, на яке відповіді немає або оратор її і не очікує. Його стилетвірний потенціал виявляється саме у відсутності відповіді, а також в особливому посиленні пафосу (Katnić-Bakaršić 2001, с. 318). Президент Порошенко питає: «А інакше, навіщо ми тут зібралися? Інакше, в чому різниця між світом ‘до’ ООН та світом після створення ООН?». У цьому випадку П. Порошенко намагається спонукнути аудиторію до розмірковування щодо цілеспрямованості ООН або ж викликати в аудиторії стурбованість майбутнім Організації. Це не єдиний приклад риторичного питання в промові президента Порошенка. До риторичних питань він також вдається, коли йдеться про агресивну політику Росії щодо інших держав: «Чи знаємо ми, який наступний сусід Росії ‘нападе на себе’? Чи буде світ й далі перебувати в стані ‘зручного заціпеніння’, сподіваючись, що ‘наступним буду не я’?». Ці питання також не передбачають відповіді. Їхня мета, як і в попередньому прикладі, – викликати стурбованість і таким чином спонукати міжнародну спільноту до дії. Ще один приклад риторичного питання стосується реакції світового співтовариства на політику Росії:

Якими мають бути наші дії, якщо член Ради Безпеки з правом вето, використовує його, не для того щоб сприяти міжнародному миру та стабільності, а щоб допомогти собі уникнути відповідальності?

Президент Порошенко не ставить це питання, щоб отримати на нього відповідь. Швидше за все він підштовхує слухача до передбачуваної відповіді-висновку. Це додатково посилюється підкресленою П. Порошенком парадоксальністю використання механізму вето, яким Росія, на його думку, зловживає у власних інтересах.

4.2 Промова президента В. Зеленського на 74-ій сесії Генасамблеї ООН (25 вересня 2019 р.)²⁵

Президент Володимир Зеленський, на відміну від його попередника П. Порошенка, свою промову на Генасамблеї виголошує рідною, тобто українською, мовою. Як зазначалося вище, виголошення промови рідною мовою дає можливість ораторові краще артикулювати зміст, у той час як недоліком такого вибору може бути втрата прямого контакту з аудиторією, оскільки меседж передається за посередництвом перекладача. Окрім різниці в мовах, ще одна різниця виявляється у способі виголошення промови. У той час як президент Порошенко свою промову виголошував експромтом, президент Зеленський, імовірно внаслідок браку політичного досвіду, свою промову виголошує, читаючи текст промови.

Промову В. Зеленський починає, використовуючи певну форму пролепсису: «Будьмо відверті, всі присутні тут мають різні інтереси, погляди, цінності та проблеми». Таким чином президент Зеленський подібно до свого попередника П. Порошенка хоче показати власне розуміння окремих питань та інтересів інших держав. Визнаючи право аудиторії на власну позицію, президент Зеленський вірогідно бажає уникнути потенційних звинувачень в обмеженості поглядів чи в україноцентризмі. Більше того, він намагається знайти точку дотику з аудиторією, виходячи з особистого досвіду. Одночасно В. Зеленський вдається до властивої йому риторичної скромності, підкреслюючи факт, що це його перший виступ на Генасамблеї: «Але є те, що об'єднує нас усіх. У кожного з вас, пані та панове, був той самий, перший виступ з цієї трибуни». Оскільки цей виступ на Генасамблеї ООН є першим його виступом перед світовим співтовариством, В. Зеленський нагадує політикам про їхній перший виступ на тій самій трибуні. Насправді йдеться про певне виправдання В. Зеленського за свою політичну недосвідченість, частиною якого стає й використання пафосу, причому з метою пробудження в аудиторії не негативних почуттів, а почуття людяності:

Будь ласка, згадайте свої відчуття у ту мить. Кожен з вас, авторитетний і поважний сьогодні, був колись починаючим, але, я точно впевнений, щирим світовим політиком. І тоді коктейль з прагматизму, скепсису та суворой геополітичної

²⁵ Текст аналізованої промови знаходиться за посиланням: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477>

реальності ще не встиг загасити ваш запал, романтизм і непохитну віру в те, що світ можна змінити на краще.

У ході аналізу попередніх промов було помічено, що частиною промов В. Зеленського часто ставали анекдоти та різні історії. Інавгураційна промова починалася з історії про питання, а точніше з жарту сина В. Зеленського стосовно президентства, у той час як промову з нагоди Дня Незалежності В. Зеленський починав розповіддю про ранкові смс-повідомлення від Генерального штабу щодо фронтових втрат. Подібну стратегію В. Зеленський застосовує й у виступі перед світовою аудиторією, починаючи виступ історією про українського соліста Паризької національної опери Василя Сліпака, «який загинув на Донбасі, захищаючи Україну від російської агресії». Президент Зеленський спочатку перелічує його професійні досягнення, а потім, використовуючи антитезу, завершує історію в пафосному тоні:

Його називали одним з найкращих баритонів і контратенорів світу. Його голос звучав у Карнегі-холі в Нью-Йорку, соборі Нотр-Дам, лондонському Ковент-Гардені та Гранд-Опера у Парижі. Кожен з вас міг би особисто почути його неймовірний спів. Але, на жаль, є річ, яка не дозволить вам цього зробити. Вона виглядає – зараз я вам покажу – ось так.

Іво Шкаріч (2000, с. 117) підкреслює перевагу демонстрації конкретних даних (у тому числі й предметів) у промові, визначаючи їх «одними з найсильніших риторичних аргументів». Послугуючись таким прийомом, президент Зеленський вирішує не називати причину словами, а навпаки, виражається невербально, демонструючи кулю. Ясна річ, що продемонстрована куля не є тією самою кулею, від якої загинув Василь Сліпак, проте використання Зеленським невербального засобу замість вербального посилює експресивність меседжу. Подібно до прикладу з інавгураційної промови, коли президент Зеленський, говорячи про місце Європи, показував пальцем на голову («Ми обрали шлях до Європи, але Європа – не десь там. Європа ось тут.»), у цій промові невербальні засоби справляють ще більший ефект, привертаючи таким чином увагу аудиторії і зацікавлюючи її.

Використовуючи різні фігури, президент Зеленський продовжує в пафосному тоні. Так, наприклад, за допомогою розгортання твердження він пояснює аудиторії, чому вона вже не зможе почути голос українського соліста: «12,7 міліметра, які не просто зупинили

його *кар'єру*. Вони зупинили його *життя*». Іво Шкаріч (2000, с. 113) визначає розгортання твердження (хорв. *proširenje tvrdnje*) як різновид виправлення, який не спростовує твердження, а розширює його. Також у промові виявлено випадок використання паралелізму: «Таких історій – тисячі. Таких куль – мільйони». Президент Зеленський в промові використовує й іронію: «Ласкаво просимо у 21-ше сторіччя. Вік можливостей. Де замість 'бути почутим' у вас є можливість бути вбитим».

Так само як і П. Порошенко, президент Зеленський підкреслює парадоксальність ситуації, у якій опинилася Україна, будучи змушена зброєю захищати свою територію від російської агресії:

5 років триває війна на Донбасі. 5 років, як Росія анексувала в Україні півострів Крим. Сьогодні, коли існують тисячі сторінок міжнародного права та сотні організацій, покликаних його захищати, наша, саме наша країна зі зброєю в руках, втрачаючи своїх громадян, відстоює власний суверенітет і територіальну цілісність.

Парадоксальність також виявляється в промові В. Зеленського, коли йдеться про його ставлення до системи міжнародної безпеки («Але що робити, коли у небезпеці сама основа міжнародної безпеки?») та про цивілізаційний розвиток людства:

Упродовж усього часу свого існування людство постійно знаходило нові способи для подолання відстані, передачі інформації, лікування хвороб. І тільки одне залишається незмінним: суперечності між народами та державами досі вирішуються не словами, а ракетами.

У зв'язку із ситуацією в Україні В. Зеленський оголошує перед світовою аудиторією свої головні завдання як президента України. У низці цих завдань важливе місце знову посідає питання досягнення миру в Україні. При цьому слід нагадати, що питання миру і його досягнення майже взагалі не були темою промови В. Зеленського з Нагоди Дня незалежності. Слово *мир* у цій промові згадується всього один раз, причому під самий її кінець. У своїй інавгураційній промові новообраний президент Зеленський стверджував, що заради встановлення миру він «готовий на все», за винятком втрати державних територій. Цього разу В. Зеленський оголошує дещо іншу позицію. Його *conditio sine qua non* цього разу ґрунтується на свободі й на праві України на власний вибір:

Завершення війни, повернення всіх окупованих українських територій і панування миру є моїм завданням. Але не ціною життя наших громадян, не ціною свободи чи права України на власний вибір.

Іншими словами, Україна не погодиться на мир без власної свободи та права на власний вибір. Із цього можна зробити висновок, що позиція президента Зеленського щодо встановлення миру стала ближчою до позиції президента Порошенка. Умови встановлення миру більше не обмежуються лише геополітичним аспектом, збереженням державних територій, а також і цінностями – свободою і правом України на вибір. Мир для В. Зеленського, так само як і для П. Порошенка, став принциповим питанням.

В. Зеленський звертається за підтримкою до світового співтовариства, знову при цьому використовуючи пролепсис: «Я розумію: всі присутні тут мають власний державний клопіт. І чужі проблеми не повинні хвилювати вас більше, ніж власні». Утім, одночасно, подібно як П. Порошенко в промові з нагоди Дня Незалежності, В. Зеленський нагадує аудиторії про глобальні наслідки сучасних воєнних конфліктів: «Але в сучасному світі, де ми з вами живемо, більше немає чужої війни. І ніхто з вас не зможе почувати себе у безпеці, коли йде війна в Україні, коли йде війна в Європі». Для підкріплення своєї тези президент Зеленський послуговується аналогією. Він проводить паралелі між актуальним конфліктом в Україні та конфліктами, які призвели до вибуху двох світових воєн:

І фатальною може стати думка, що вас це все не стосується і ніколи не торкнеться. Не можна мислити про глобальне й заплющувати очі на деталі чи, як комусь здається, навіть дрібниці. Бо саме так закладався фундамент для двох світових війн. І ціною неуважності, мовчання, бездіяльності чи небажання поступатися власними амбіціями зрештою стали десятки мільйонів людських життів.

Аби довести ширість українського прагнення до встановлення та панування миру не лише в Україні, а й у всьому світі, президент Зеленський наводить історичний приклад. Вище було зазначено, що приклад як риторична фігура має завдання уточнити абстрактне твердження, проілюструвати його. Таким чином твердження про готовність до встановлення миру стає більш аргументованим та відповідно – більш переконливим. Президент Зеленський наводить приклад Будапештського меморандуму, за яким Україна

1994-ого року в присутності Російської Федерації, Великої Британії та США відмовилася від успадкованої після розвалу СРСР ядерної зброї:

І Україна завжди демонструвала світу готовність забезпечувати мир цивілізованим шляхом. І робила кроки на шляху до міжнародної безпеки. Наприклад, коли відмовилася від ядерного потенціалу, що на той час був більшим, ніж у Великої Британії, Франції та Китаю разом узятих.

Хоча промова президента Зеленського порівняно з промовою П. Порошенка має менш критичний тон, у В. Зеленського також зустрічаємо критичні зауваження, передусім на адресу ООН:

Безумовно, ми не ставимо під сумнів авторитет міжнародних інституцій, зокрема Організації Об'єднаних Націй. Але слід визнати, що механізми є небездоганними. Вони починають давати збій, а отже – потребують оновлення.

Тут варто звернути увагу на перше речення. Перед тим, як висловити критику на адресу ООН, В. Зеленський знову використовує пролепсис, але цього разу в більш яскравій формі. Президент Зеленський намагається таким чином «відбити» можливі звинувачення в бік України, що вона начебто ставить під сумнів авторитет ООН. Це дає підстави стверджувати, що критика президента Зеленського все ж таки є помірнішою, ніж критика президента Порошенка. Підтвердженням цього є й використання *літоти* (утвореної за допомогою префіксації) в характеристиці діяльності ООН: «Але слід визнати, що механізми є *небездоганними*». Літота визначається як «один із засобів вираження мовлення, який полягає в применшенні якої-небудь ознаки предмета» (Дудик 2005, с. 358).

На відміну від П. Порошенка, який стверджував, що Україна, захищаючи себе, одночасно захищає й увесь світ, у В. Зеленського не знаходимо такого наративу. Президент Зеленський висловлюється в більш загальному тоні. Він стверджує, що «планета вже не така велика», маючи при цьому на увазі, що, зважаючи на рівень розвитку технологій озброєння, питання війн у світі має стосуватися всіх. У зв'язку з цим варто вказати на одну помітну різницю між промовами президента Порошенка та президента Зеленського, зокрема коли йдеться про роль Росії. У той час як в промові П. Порошенка в ООН, слова *Росія і російський* згадуються двадцять один раз, у промові

президента Зеленського ті самі слова згадуються два рази. Із цього слідує, що промови двох президентів помітно різняться щодо своєї мети. У той час як промова президента Порошенка значною мірою має на меті засудження агресії Росії проти України та порушення світового порядку, промова президента Зеленського більшою мірою базується на демонстрації загальної антивоєнної позиції. З метою підкріплення своєї антивоєнної позиції В. Зеленський бере приклади досягнень з історії суспільного розвитку, на підставі чого за допомогою аналогії доходить висновку, що викоренити явище війни можливо:

А поведінкові теорії кажуть, що війна є невід'ємною складовою людської сутності. Але світ змінюється. Людина змінюється разом з ним. І якщо колись ми навчилися писемності, математики, винайшли колесо, пеніцилін і підкорили космос – значить, у людства все-таки є шанс.

Президент Зеленський також порушує деякі інші питання, які були предметом його попередніх промов. Він, наприклад, знову «колективізує» відповідальність, підкреслює її важливість, зокрема серед лідерів держав: «Це значить, що на кожного лідера лягає відповідальність не лише за долю власної країни, а й за долю всього світу». Ще одне питання, на якому В. Зеленський також наполягав у попередніх промовах стосується ментальності, а точніше її зміни. У той час як зміна менталітету в попередніх промовах була передумовою європеїзації України, потім «знароддя» нового українського покоління у вибудовуванні в Україні свободи, демократії та розвитку, «нова людська ментальність» цього разу має завдання забезпечити мир і безпеку цивілізації:

Усвідомлюючи всю небезпеку цивілізації, ми повинні генерувати інші смисли. І боротися за нову людську ментальність, де агресія, гнів і ненависть будуть атрофованими почуттями.

Під самий кінець промови, аби підкріпити свою антивоєнну позицію, президент Зеленський, використовуючи аргумент до авторитету посилається на слова видатних світових письменників Еріха Марії Ремарка («Це спроба розказати про покоління, скалічене війною. Про тих, хто став її жертвою, навіть врятувавшись від снарядів.») та Ернеста Гемінгвея («Війну неможливо виграти перемогами. Той, хто виграє війну, ніколи не перестає воювати...»). На відміну від попередніх його звернень до авторитету,

у цьому випадку примітним є те, що президент Зеленський посилається на іноземні, а точніше кажучи, світові авторитети. Такий вибір очевидно зумовлений аудиторією, до якої В. Зеленський в той час звертається. Крім того, хоча президент Зеленський звертається до світових політиків, на політиків він усе ж таки не посилається. Причина цього напевно полягає в тому, що важко було б вибрати таку політичну постать, яка була б загальноновизнаним авторитетом для всієї міжнародної аудиторії.

5. Висновок

Об'єктом дослідження дипломної роботи стали промови двох українських президентів – Петра Олексійовича Порошенка і Володимира Олександровича Зеленського, а предметом дослідження послужили стилістичні і риторичні особливості вибраних промов двох політиків. В. Зеленський перебрав владу в П. Порошенка, який перебував на посту глави держави з червня 2014 по травень 2019 року. П. Порошенко зайняв президентський пост, маючи колосальний політичний досвід, у той час як В. Зеленський потрапив у президентське крісло прямо зі сцени, будучи шоуменом. Спільним для обох президентів стало те, що на їх мандатах позначилися економічні негаразди і війна на Сході країни.

Основною гіпотезою дипломної роботи стало припущення про те, що, коли йдеться про риторичні та стилістичні особливості промов двох президентів, у промовах Петра Порошенка можна очікувати такі особливості риторичного стилю, як рішучість та непохитність його політичної позиції, тоді як у промовах Володимира Зеленського переважатимуть скромність і певнаневизначеність, коли йдеться про його політичну позицію щодо низки актуальних для України політичних питань. У висновку показано, якими засобами президенти користувалися, аби висловити свою позицію та завоювати симпатії аудиторії, а також, як ці засоби відображають зовнішньо- та внутрішньополітичну позицію кожного президента.

Незважаючи на промовця і нагоду виголошення окремої промови, одна з особливостей, яка була виявлена в кожній з аналізованих промов, є використання пафосу. У ході аналізу було з'ясовано, що обидва президенти використовують пафос як засіб активізації почуттів аудиторії, а отже, і як засіб переконання і «завоювання» аудиторії. В обох президентів використання пафосу стосується переважно питань війни на Сході країни, загиблих або полонених українських громадян і воїнів або, рідше, трагічних

наслідків економічного занепаду країни. Окрім пафосу, у промовах обох президентів також виявлено певні аргументаційні стратегії, найвиразніше з яких виділяється типове серед політиків звернення до авторитету. З метою підкріплення своїх політичних позицій та тверджень Петро Порошенко та Володимир Зеленський у своїх промовах посилаються на видатних національних або зарубіжних моральних авторитетів. Знаковим для обох президентів виявилось також використання в інавгураційних промовах російської мови при зверненні до мешканців окупованих територій, де мова як така виступає окремим засобом переконання, а також вживання стилістично зниженої лексики, причому переважно в негативному контексті.

Поряд із рисами, які є спільними для промов обох президентів, не менш важливо виділити й індивідуальні риси, що є властивими кожному з президентів. Так, у випадку Володимира Зеленського слід підкреслити використання анекдота. Його вживання на початку промови, враховуючи неформальний стилістичний характер анекдота, можна потрактувати як вияв риторичної скромності Володимира Зеленського. Риторична скромність виявляється у промовах президента Зеленського також у «колективізації» його перемоги на виборах («Кожен з нас - президент.», «Це не моя, це наша спільна перемога.»), а так само в підкресленні своєї недосвідченості («Кожен з вас, авторитетний і поважний сьогодні, був колись починаючим...»). З іншого боку, маючи на увазі прагнення В. Зеленського показати себе простою людиною, «людиною з народу», ту саму риторичну скромність у деяких випадках можна розцінювати як елемент його популістської риторики. Слід також підкреслити використання В. Зеленським тропів, серед яких найвиразніше виділяються персоніфікація і алегорія як засоби змалювання складних політичних обставин. Як показано в аналізі, *modus operandi* Росії стосовно анексії Криму та втручання на Донбасі Зеленським передано з допомогою алегорії, у той час як саму Україну або її території представлено образом матері або образом дітей.

На відміну від президента В. Зеленського, у промовах президента П. Порошенка переважають інші стилістичні риси. Так, наприклад, П. Порошенко часто послуговується метонімією, яскравими прикладами якої є *(У)країна* і *Росія*. Таким чином президент Порошенко створює наратив, що відповідає його політичній та ідеологічній позиції. Окрім метонімії, у промовах Петра Порошенка зустрічаються й інші стилістичні засоби, як-от фразеологізми, пов'язані в першу чергу з обороною країни від агресора (зокрема «тримати порох сухим», «розірвати пута»), і метафори (Росія як «стійло», залежність від Росії як «пута», бездіяльність ООН як «мовчання»), які слугують як засіб спрощеного вираження власної думки. Серед стилістичних фігур, виявлених у процесі аналізу,

зустрічається також і риторичне питання як властивий президенту Порошенку засіб привернення уваги аудиторії.

Дискурсивні відмінності помічаються в низці політичних питань, зокрема коли йдеться про європейський курс країни, ставлення до Росії, завершення війни і досягнення тривалого миру. Хоча відмінностей у політичних позиціях двох президентів стосовно питання європейського курсу країни не було виявлено, певні розбіжності все ж таки зустрічаються. Розбіжності виявляються в представленні способу зближення з тією самою Європою. У той час як для Петра Порошенка Європа є «природним» станом для України, і зближення з нею стосується в першу чергу вступу України в Європейський Союз, Володимир Зеленський робить наголос на ментальному зближенні з Європою, підкреслюючи одночасно відповідальність усіх громадян України за європейське майбутнє України.

Різниця також виявляється в баченні завершення війни на Сході України і встановлення тривалого миру. Хоча обидва президенти висловлюють підтримку встановленню миру, у промовах президента Порошенка помічається більш стримане ставлення щодо його практичного досягнення. Висловлюючи неготовність обговорювати досягнення миру з будь-ким, Петро Порошенко одночасно проявляє й ознаки свого риторичного стилю, який вирізняється рішучістю та непохитністю власної політичної позиції. Президент Зеленський, з іншого боку, під час інавгураційної промови висловлює готовність «на все» заради миру, однак у промові на Генасамблеї ООН помітним є наближення його позиції до позиції президента Порошенка. Таку непослідовність політичної позиції Володимира Зеленського можна трактувати і як певну невизначеність щодо питання миру і способів його досягнення.

Коли мова йде про місце Росії в промовах двох президентів, у всіх аналізованих промовах президента Порошенка, Росія є головним об'єктом його обвинувальної риторики. Петро Порошенко відкрито звинувачує Росію в розпочатій проти України війні, в анексії Криму, в убивстві українців тощо, у той час як у президента Зеленського Росія значно рідше є темою промови, як наприклад, у промові з нагоди Дня Незалежності. Мабуть, найкращим підтвердженням відмінності промов, коли йдеться про роль Росії у війні в Україні є кількісна різниця у вживанні слів «Росія» та «російський» у промовах президентів на Генасамблеї ООН: так, наприклад П. Порошенко слова *Росія* і *російський* вживає двадцять один раз, а В. Зеленський – два рази.

Нарешті, важливе місце в промовах обох президентів посідає питання української національної єдності. Для Володимира Зеленського єдність української нації – це

передумова української сили. Для Петра Порошенка єдність також є важливою, хоча він не пов'язує її з таким поняттям, як сила. Петро Порошенко чітко окреслює свою позицію щодо того, навколо чого має об'єднатися українська нація. Брак такої позиції помітний у випадку Володимира Зеленського. У той час як, за твердженнями Петра Порошенка, українці мають об'єднатися навколо ідеї європейського майбутнього України та оборони країни від російської агресії, у промовах Володимира Зеленського подібних вказівок немає. Питання, яке стосується того, що має бути об'єднувачим фактором для української нації, залишається відкритим. Відповідь хіба що можна пошукати у, до певної міри націоналістичній, риториці В. Зеленського, згідно з якою багатоміліардна українська історія та спільний історичний досвід української нації є тим, що об'єднує всіх українців разом.

Отже, на підставі проведеного в роботі зіставного аналізу промов двох президентів можна стверджувати, що зроблені на початку цієї роботи припущення виявилися переважно правильними. Зокрема, у процесі аналізу було підтверджено подібність позицій обох президентів щодо більшості політичних питань. Відмінність між П. Порошенком і В. Зеленським виявилася в тому, що в промовах Петра Порошенка його позиція щодо ключових політичних питань продемонстрована більш послідовно та більш рішуче, ніж у промовах Володимира Зеленського. Це зокрема стосується риторики Володимира Зеленського щодо Росії, яка в порівнянні з риторикою Петра Порошенка виявилася дещо помірнішою, питання єдності української нації, де позиція Володимира Зеленського, враховуючи відсутність об'єднувачого фактора, виявилася більш невизначеною, та, нарешті, питання завершення війни і встановлення миру, у зв'язку з якими позиція Володимира Зеленського виявилася дещо мінливою.

Література і використані джерела

1. Гапченко О. Когнітивні аспекти метонімії // Українське мовознавство. 2016. № 46. С. 53–65. URL: <http://ukr.movoznavstvo.knu.ua/46-2/46-hapchenko/> (дата звернення: 20.11.2020).
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
3. Макович Х. Я., Вербицька Л. О., Капітан Н. О. Словник термінів і понять з риторики. Львів, 2016. 140 с.
4. Панченко Т. Стилїстично знижена лексика в мові української преси початку XXI століття // Лінгвостилїстичні студії. 2016. № 4. С. 165–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lis_2016_4_18 (дата звернення: 20.11.2020).
5. Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York: Verso, 2006.
6. Babić, S. Uloga konceptualne metafore, metonimije i konceptualne integracije u hrvatskom političkom diskursu, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Osijek, 2018. URL: <https://repositorij.unios.hr/islandora/object/ffos%3A4385> (pristupljeno 20.03.2021).
7. Bebić, D., Volarević, M. Analysis of Inaugural Presidential Addresses in Croatia and Slovenia from 1997 to 2014, *Suvremene teme*, 2016, br. 8, str. 24–43. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=256859 (pristupljeno 01.07.2021).
8. Charteris-Black, J. *Politicians and Rhetoric: The Persuasive Power of Metaphor*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2011.
9. Katnić-Bakaršić, M. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan, 2001.
10. Katunarić, V. *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.
11. Kišiček, G. *Retorika i politika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2018.
12. Kišiček, G. *Homo politicus: politička retorika u teoriji i praksi*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2021.
13. Lakoff, G. *Moral politics: How Liberals and Conservatives Think*. Chicago: The University of Chicago Press, 2016.
14. Pšihistal, R. Uvod u alegoriju: aliud verbis, aliud sensu, *Anafora*, 2014, br. 1, str. 95–117. URL: <https://hrcak.srce.hr/117765> (pristupljeno 02.02.2021).

15. Rogulj, M., Kišiček, G. Populizam kao retorička taktika u suvremenom hrvatskom političkom diskursu, *Političke analize*. 2018. br35, str. 28–35. URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=313323 (pristupljeno 10.05.2021).
16. Stanojević, M. Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova, *Suvremena lingvistika*, 2009, br. 68, str. 339–371. URL: <https://hrcak.srce.hr/47111> (pristupljeno 29.11.2020).
17. Šalaj, B. Suvremeni populizam, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 2012, br 9, str. 21–49. URL: <https://hrcak.srce.hr/99797> (pristupljeno 10.05.2021).
18. Škarić, I. Temeljci suvremenog govorništva. Zagreb: Školska knjiga, 2000.
19. Škiljan, D. Antičke figure i tropi i suvremena lingvistika (I), *Latina et Graeca*, 1985, br. 26, str. 17–42. URL: <https://hrcak.srce.hr/223616> (pristupljeno 25.04.2021).
20. Tindale, C. W. *Fallacies and Argument Appraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Джерела промов

1. Виступ Президента України Володимира Зеленського на загальних дебатах 74-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН // Президент України Володимир Зеленський: [Веб-сайт]. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-na-zagalnih-57477> (дата звернення: 20.04.2021).
2. Інавгураційна промова Президента України Володимира Зеленського // Президент України Володимир Зеленський: [Веб-сайт]. 2019. URL: <https://www.president.gov.ua/news/inavguracijna-promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelensk-55489> (дата звернення: 25.11.2020).
3. Інавгураційна промова Президента України Петра Порошенка // *Економіст*. 2014. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_6_2
4. Промова Петра Порошенка на Генасамблеї ООН: повний текст виступу // Прямий: [Веб-сайт]. 2018. URL: <https://prm.ua/promova-petra-poroshenka-na-genasambleyi-oon-povniy-tekst-vistupu/> (дата звернення: 20.03.2021).
5. Виступ Президента України під час урочистостей з нагоди Дня Незалежності // Президент України Володимир Зеленський: [Веб-сайт]. 2020. URL:

<https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-urochistostej-z-nagodi-d-56937> (дата звернення: 02.02.2021).

6. Промова президента Петра Порошенка на параді до Дня Незалежності України // Прямий: [Веб-сайт]. 2018. URL: <https://prm.ua/promova-prezidenta-petra-poroshenka-na-paradi-do-dnya-nezalezhnosti-ukrayini/> (дата звернення: 15.01.2021).

Електронні джерела

1. ВЕРХОВНИЙ СУД ВИЗНАВ ПЕРЕМОГУ ЯНУКОВИЧА НЕДІЙСНОЮ, ПЕРЕГОЛОСУВАННЯ - 26 ГРУДНЯ // Українська правда: [Веб-сайт]. 2004. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/12/3/3004986/> (дата звернення: 07.12.2021).
2. Гімн ОУН став офіційно маршем нової української армії. ВІДЕО // ЦЕНЗОР.НЕТ: [Веб-сайт]. 2018. URL: https://censor.net/ua/video_news/3082767/gimn_oun_stav_ofitsiyino_marshem_novoyi_ukrayinskoyi_armiyi_video (дата звернення: 07.12.2021).
3. Історія партії // Слуга Народу: [Веб-сайт]. 2021. URL: <https://sluga-narodu.com/about/istoriia-partii-sluha-narodu/> (дата звернення: 07.07.2021).
4. Північна зірка: Збірна Ісландії стала головною сенсацією європейського футбольного чемпіонату невідповідно // Новое Время: [Веб-сайт]. 2016. URL: <https://nv.ua/ukr/project/severnaya-zvezda-40005737.html> (дата звернення: 07.12.2021).
5. Словник української мови: академічний тлумачний словник (1970–1980): [Веб-сайт]. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 07.07.2021).
6. У Росії вкотре заявили про наміри "захистити російськомовних" в Україні // Deutsche Welle: [Веб-сайт]. 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/u-rosii-vkotre-zaiavyly-pro-namir-zakhyshchaty-rosiiskomovnykh-v-ukraini/a-57181801> (дата звернення: 04.12.2021).
7. Україна отримала Томос. Як це було // УКРІНФОРМ: [Веб-сайт]. 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2614496-ukraina-otrimala-tomos-ak-ce-bulo.html> (дата звернення: 07.12.2021).

SAŽETAK

U radu su napravljene usporedne stilske i retoričke analize te analize diskursa o relevantnim političkim i svjetonazorskim pitanjima u ukupno šest govora dvaju ukrajinskih predsjednika Petra Porošenka i Volodymyra Zelens'kog, po tri od svakog predsjednika. Glavni kriterij za usporednu analizu govora dvaju predsjednika bila je kontekstualna sličnost njihovih mandata u pogledu preorijentacije državne politike u smjeru Zapada kao i uvjeti rata na istoku zemlje. U radu se polazi od pretpostavke da se govori dvaju predsjednika razlikuju u pogledu njihovog stila i retorike, kao i u pogledu određenja prema aktualnim političkim i svjetonazorskim pitanjima. Analizom su pokazane razlike u govorima dvaju predsjednika te doneseni odgovarajući zaključci.

Ključne riječi: retorika, stil, politički diskurs, Petro Porošenko, Volodymyr Zelens'kyj

ABSTRACT

This paper deals with comparative stylistic and rhetorical analysis and discourse analysis on relevant political and ideological issues of a total of six speeches made by Ukrainian Presidents Petro Poroshenko and Volodymyr Zelensky, three from each President. The main criterion for a comparative analysis of the speeches of the two presidents was the contextual similarity of their presidencies in terms of the shift of state policy towards the West as well as the fact of the war in the east of the country. The paper starts from the assumption that the speeches of the two presidents differ in terms of their style and rhetoric, as well as in terms of their attitude towards current political and ideological issues. The analysis showed the differences in the speeches of the two presidents and reached the appropriate conclusions.

Keywords: rhetoric, style, political discourse, Petro Poroshenko, Volodymyr Zelensky